

Presidència de la Generalitat

LLEI 8/2017, de 7 d'abril, de la Generalitat, integral del reconeixement del dret a la identitat i a l'expressió de gènere a la Comunitat Valenciana. [2017/3089]

Sia notori i manifest a tots els ciutadans i totes les ciutadanes que les Corts han aprovat i jo, d'acord amb el que estableixen la Constitució i l'Estatut d'Autonomia, en nom del rei, promulgue la llei següent:

PREÀMBUL

La identitat de gènere és la vivència interna i individual del gènere tal com cada persona la sent. Aquesta circumstància personal pot correspondre o no amb el sexe assignat en el naixement, consistent en l'apreciació visual dels òrgans genitals externs. L'existència de persones trans, la identitat de gènere sentida de les quals no correspon amb la que els van assignar en néixer, està present en totes les cultures de la humanitat i en tot temps històric.

Les respostes que les distintes societats han donat a aquesta realitat han estat molt diverses al llarg del temps i en les distintes geografies del món. Algunes han acceptat al seu si una realitat de gènere no estrictament binària i han articular mecanismes socials i lleis que en promouen la integració. Altres, per desgràcia, han manifestat diversos graus de rebuig i repressió de les expressions d'identitat de gènere que han provocat greus violacions de drets humans de les persones trans. Aquest és el cas de la nostra societat, la qual cosa ens porta a la necessitat de crear un marc normatiu que reconega el dret a la identitat de gènere i a la lliure expressió del gènere sentit com un dret humà fonamental, i dotar-lo de les eines adequades per a fer-lo efectiu.

El procés de reconeixement de la diversitat de la identitat de gènere en la societat occidental segueix un camí imparable, però encara està lluny de concloure. Les persones trans, homosexuals i bisexuals van ser proscrites com a transgressió des de la norma religiosa durant segles. De fet, el dietari d'Alfons el Magnànim relata la cruel execució de Margarida Borràs el 28 de juliol de 1460, sent prèviament presa i torturada per comportar-se i vestir-se com una dona, en el que és el primer cas de transfòbia institucional documentat a València.

Igual que va passar amb l'homosexualitat, en el segle XX la identitat trans va començar a tractar-se des de l'àmbit mèdic, considerant-se com un trastorn de disfòria de gènere i qualificant les persones trans com a afectades per una malaltia mental. Però açò no va evitar que la persecució legal continuara fins fa ben poc, perquè van ser moltes les persones trans empresonades primer per la Llei de ganduls i malfactors, amb la modificació de 1954, i a partir de 1970 per la Llei de perillositat i rehabilitació social, fins que es va derogar en 1976. Malgrat aquesta història de persecució, les persones trans, especialment les dones, han estat sempre l'avantguarda en la defensa de la dignitat i els drets de tot el col·lectiu de lesbianes, gais, trans, bisexuals i intersexuals (LGTBI), com ho demostra la seua participació destacada en els disturbis d'Stonewall a Nova York (1969), considerats l'inici del moviment LGTBI modern, i en la primera línia de la primera manifestació de l'orgull LGTBI que va tenir lloc a Espanya en 1977 (Barcelona).

Durant prop de setanta anys, la identitat trans ha figurat com a malaltia en els principals manuals de diagnòstic i en les principals classificacions de malalties, com la classificació internacional de malalties (CIE-10) de l'Organització Mundial de la Salut o el Manual de diagnòstic de malalties psiquiàtriques DSM-R de l'American Psychiatric Association (APA), sota els qualificatius de trastorn de la identitat sexual o desordre de la identitat de gènere, el diagnòstic mèdic associat dels quals és la disfòria de gènere. Igual que amb l'homosexualitat, ha fet falta un llarg camí perquè autoritats mèdiques, associacions científiques i professionals reconsideraren aquesta classificació mèdica en les bases científiques, valoraren els components de perjudici que la componen i l'efecte estigmatitzador d'aquestes classificacions. En 2009 sorgeix la xarxa per la despatologització de la identitat trans a nivell mundial, amb l'objectiu de la retirada del trastorn d'identitat de gènere dels catàlegs

Presidència de la Generalitat

LEY 8/2017, de 7 de abril, de la Generalitat, integral del reconocimiento del derecho a la identidad y a la expresión de género en la Comunitat Valenciana. [2017/3089]

Sea notorio y manifiesto a todos los ciudadanos y todas las ciudadanas que Les Corts han aprobado y yo, de acuerdo con lo establecido por la Constitución y el Estatuto de Autonomía, en nombre del rey, promulgo la siguiente ley:

PREÀMBULO

La identidad de género es la vivencia interna e individual del género tal como cada persona la siente. Esta circunstancia personal puede corresponder o no con el sexo asignado en el nacimiento, consistente en la apreciación visual de los órganos genitales externos. La existencia de personas trans, cuya identidad de género sentida no corresponde con la que le asignaron al nacer, está presente en todas las culturas de la humanidad y en todo tiempo histórico.

Las respuestas que las distintas sociedades han dado a esta realidad han sido muy diversas a lo largo del tiempo y en las distintas geografías del mundo. Algunas han aceptado en su seno una realidad de género no estrictamente binaria y han articular mecanismos sociales y leyes que promueven su integración. Otras, por desgracia, han manifestado diversos grados de rechazo y represión de las expresiones de identidad de género, provocando graves violaciones de derechos humanos de las personas trans. Éste es el caso de nuestra sociedad, lo cual nos lleva a la necesidad de crear un marco normativo que reconozca el derecho a la identidad de género y a la libre expresión del género sentido como un derecho humano fundamental, y dotarlo de las herramientas adecuadas para hacerlo efectivo.

El proceso de reconocimiento de la diversidad de la identidad de género en la sociedad occidental sigue un camino imparable, pero todavía está lejos de concluir. Las personas trans, homosexuales y bisexuales fueron proscritas como transgresión desde la norma religiosa durante siglos. De hecho, el dietario de Alfonso el Magnánimo relata la cruel ejecución de Margarida Borràs el 28 de julio de 1460, siendo previamente presa y torturada por comportarse y vestirse como una mujer, en el que es el primer caso de transfobia institucional documentada en Valencia.

Al igual que pasó con la homosexualidad, en el siglo XX la identidad trans comenzó a tratarse desde el ámbito médico, considerándose como un trastorno de disforia de género y calificando a las personas trans como afectadas por una enfermedad mental. Pero esto no evitó que la persecución legal continuara hasta hace bien poco, pues fueron muchas las personas trans encarceladas primero por la Ley de vagos y maleantes, con su modificación de 1954, y a partir de 1970 por la Ley de peligrosidad y rehabilitación social, hasta su derogación en 1976. A pesar de esta historia de persecución, las personas trans, especialmente las mujeres, han sido siempre la vanguardia en la defensa de la dignidad y derechos de todo el colectivo de lesbianas, gais, trans, bisexuales e intersexuales (LGTBI), como lo demuestra su participación destacada en los disturbios de Stonewall en Nueva York (1969), considerados el inicio del movimiento LGTBI moderno, y en la primera línea de la primera manifestación del orgullo LGTBI que tuvo lugar en España en 1977 en Barcelona.

Durante cerca de setenta años, la identidad trans ha figurado como enfermedad en los principales manuales de diagnóstico y en las principales clasificaciones de enfermedades, como la clasificación internacional de enfermedades (CIE-10) de la Organización Mundial de la Salud o el Manual de diagnóstico de enfermedades psiquiátricas DSM-R de la American Psychiatric Association (APA), bajo los calificativos de trastorno de la identidad sexual o desorden de la identidad de género, cuyo diagnóstico médico asociado es la disforia de género. Al igual que con la homosexualidad, ha hecho falta un largo camino para que autoridades médicas, asociaciones científicas y profesionales reconsideraran esta clasificación médica en sus bases científicas, valoraran los componentes de perjuicio que la componen y el efecto estigmatizador de dichas clasificaciones. En 2009 surge la red por la despatologización de la identidad trans a nivel mundial, con el objetivo de la retirada del trastorno de identidad de

diagnòstics del DSM-IV i CIE-10. Aquest moviment ha aconseguit que recentment l'APA mateixa haja retirat el diagnòstic de trastorn de la identitat de gènere, tot i que encara són moltes les veus que advoquen en els terrenys científics i socials per la definitiva despatologització de la identitat trans i per considerar-la una més de les manifestacions de la diversitat sexual de l'ésser humà, ja que, encara que l'APA l'haja retirat com a trastorn d'identitat de gènere, aquest continua romanent en el mateix manual de trastorns amb l'epígraf «disfòria de gènere».

En aquest procés de reconeixement s'han donat ja molts passos en diferents àmbits (global, europeu, estatal, autonòmic i local) en convertir el tractament de la identitat de gènere en una qüestió de drets humans.

Les normes internacionals sobre drets humans consagren com a principis bàsics la igualtat i la no-discriminació. L'article 1 de la Declaració universal de drets humans (1948) estableix l'afirmació inequívoca que: «tots els éssers humans naixen lliures i iguals en dignitat i drets». L'article 2 de la mateixa declaració afirma posteriorment que «tota persona té tots els drets i les llibertats proclamats en aquesta declaració, sense cap distinció de raça, color, sexe, idioma, religió, opinió política o de qualsevol altra índole, origen nacional o social, posició econòmica, naixement o qualsevol altra condició». Mandat que l'ONU mateixa ha declarat en la Resolució 17/19, del Consell de Drets Humans de l'any 2011, que implica el dret a la igualtat de tracte davant de la llei i el dret a ser protegit contra la discriminació per diversos motius, entre ells l'orientació sexual i la identitat de gènere. La seua aprovació va obrir el camí al primer informe oficial sobre aquest tema, preparat per l'Oficina de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans, denominat «Lleis i pràctiques discriminatòries i actes de violència comesos contra persones per l'orientació sexual i la identitat de gènere» (2011), i a l'informe més recent «Nascuts lliures i iguals: Orientació sexual i identitat de gènere en les normes internacionals de drets humans» (2012).

També en l'àmbit de les normes internacionals i atesa la rellevància especial del principi de no-discriminació i el dret a la identitat pròpia durant els períodes d'edats clau, com ho són la infància i l'adolescència, la Convenció sobre els Drets de la Infància (CDN) de 1989 ofereix una fonamentació específica dels drets humans per a les persones menors d'edat.

La CDN estableix la no-discriminació com a dret fonamental de les persones menors d'edat en l'article 2: «sense cap distinció, independentment de la raça, el color, el sexe, l'idioma, la religió, l'opinió política o d'una altra índole, l'origen nacional, ètnic o social, la posició econòmica, els impediments físics, el naixement o qualsevol altra condició del xiquet, dels seus pares o dels seus representants legals». La no-discriminació és, a més, principi rector de la CDN. En l'article 8 estableix que els estats «respectaran el dret del xiquet a preservar-ne la identitat [...] i a prestar assistència i protecció apropiades» quan siga privat il·legalment d'alguns dels elements de la seua identitat. En l'article 12 estableix que s'ha de garantir el dret de les persones de menys de 18 anys «d'expressar la seua opinió lliurement en tots els assumptes que afecten el xiquet, tenint-se degudament en compte les opinions del xiquet, segons l'edat i la maduresa del xiquet» i l'obligació de donar «l'oportunitat de ser escoltat en tot procediment judicial o administratiu que afecte el xiquet, ja siga directament o per mitjà d'un representant o d'un òrgan apropiat, en consonància amb les normes de procediment de la llei nacional».

En l'àmbit europeu, la Carta de drets fonamentals de la Unió Europea (2000) estableix que «la Unió està fundada sobre els valors indivisibles i universals de la dignitat humana, la llibertat, la igualtat i la solidaritat». I prohibeix de forma expressa en l'article 21 «tota discriminació» i, en particular, l'exercida «per raó de sexe, raça, color, orígens ètnics o socials, característiques genètiques, llengua, religió o conviccions, opinions polítiques o de qualsevol altra mena, pertinença a una minoria nacional, patrimoni, naixement, discapacitat, edat o orientació sexual».

Basant-se en això, la Unió Europea ha construït un sòlid cos de normes i resolucions dirigit a garantir la lliure manifestació de la identitat de gènere de les persones sense discriminació. Entre aquests elements normatius podem assenyalar de manera no exhaustiva les resolucions del Parlament Europeu de 12 de setembre de 1989, de 8 de febrer de

gènere de los catálogos diagnòstics del DSM-IV y CIE-10. Este movimiento ha conseguido que recientemente la propia APA haya retirado su diagnóstico de trastorno de la identidad de género, aunque todavía son muchas las voces que abogan en los terrenos científicos y sociales por la definitiva despatologización de la identidad trans y por la consideración de la misma como una más de las manifestaciones de la diversidad sexual del ser humano, ya que, aunque la APA lo haya retirado como trastorno de identidad de género, éste sigue permaneciendo en el mismo manual de trastornos con el epígrafe «disforia de género».

En este proceso de reconocimiento se han dado ya muchos pasos en diferentes ámbitos (global, europeo, estatal, autonómico y local) al convertir el tratamiento de la identidad de género en una cuestión de derechos humanos.

Las normas internacionales sobre derechos humanos consagran como principios básicos la igualdad y la no discriminación. El artículo 1 de la Declaración universal de derechos humanos (1948) establece la afirmación inequívoca de que «todos los seres humanos nacen libres e iguales en dignidad y derechos». El artículo 2 de la misma declaración afirma posteriormente que «toda persona tiene todos los derechos y libertades proclamados en esta declaración, sin distinción alguna de raza, color, sexo, idioma, religión, opinión política o de cualquier otra índole, origen nacional o social, posición económica, nacimiento o cualquier otra condición». Mandato que la propia ONU ha declarado en la Resolución 17/19, del Consejo de Derechos Humanos, del año 2011, que implica el derecho a la igualdad de trato ante la ley y el derecho a ser protegido contra la discriminación por diversos motivos, entre ellos la orientación sexual y la identidad de género. Su aprobación abrió el camino al primer informe oficial sobre ese tema, preparado por la Oficina del Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Derechos Humanos, denominado «Leyes y prácticas discriminatorias y actos de violencia cometidos contra personas por su orientación sexual e identidad de género» (2011), y al más reciente informe «Nacidos libres e iguales: Orientación sexual e identidad de género en las normas internacionales de derechos humanos» (2012).

También en el ámbito de las normas internacionales y teniendo en cuenta la especial relevancia del principio de no discriminación y el derecho a la identidad propia durante los periodos etarios clave, que son la infancia y la adolescencia, la Convención sobre los Derechos de la Infancia (CDN) de 1989 ofrece una fundamentación específica de los derechos humanos para las personas menores de edad.

La CDN establece la no discriminación como derecho fundamental de las personas menores de edad en su artículo 2: «sin distinción alguna, independientemente de la raza, el color, el sexo, el idioma, la religión, la opinión política o de otra índole, el origen nacional, étnico o social, la posición económica, los impedimentos físicos, el nacimiento o cualquier otra condición del niño, de sus padres o de sus representantes legales». La no discriminación es además principio rector de la CDN. En su artículo 8 establece que los estados «respetarán el derecho del niño a preservar su identidad [...] y a prestar asistencia y protección apropiadas» cuando sea privado ilegalmente de algunos de los elementos de su identidad. En su artículo 12 establece que se debe garantizar el derecho de las personas de menos de 18 años «de expresar su opinión libremente en todos los asuntos que afectan al niño, teniéndose debidamente en cuenta las opiniones del niño, en función de la edad y madurez del niño» y la obligación de dar «la oportunidad de ser escuchado en todo procedimiento judicial o administrativo que afecte al niño, ya sea directamente o por medio de un representante o de un órgano apropiado, en consonancia con las normas de procedimiento de la ley nacional».

En el ámbito europeo, la Carta de derechos fundamentales de la Unión Europea (2000) establece que «la Unión está fundada sobre los valores indivisibles y universales de la dignidad humana, la libertad, la igualdad y la solidaridad». Y prohíbe de forma expresa en el artículo 21 «toda discriminación» y, en particular, la ejercida «por razón de sexo, raza, color, orígenes étnicos o sociales, características genéticas, lengua, religión o convicciones, opiniones políticas o de cualquier otro tipo, pertenencia a una minoría nacional, patrimonio, nacimiento, discapacidad, edad u orientación sexual».

Sobre esta base, la Unión Europea ha construido un sólido cuerpo de normas y resoluciones dirigido a garantizar la libre manifestación de la identidad de género de las personas sin discriminación. Entre dichos elementos normativos podemos señalar de manera no exhaustiva las resoluciones del Parlamento Europeo de 12 de septiembre de 1989, de

1994, de 18 de gener de 2006, de 24 de maig de 2012, de 24 de juny de 2013 i de 4 de febrer de 2014, totes elles relatives a la igualtat de drets de les persones trans o els efectes col·laterals de directives com la 2000/78/CE, del Consell, relativa a l'establiment d'un marc general per a la igualtat de tracte en l'ocupació i el treball. És necessari esmentar, per la seua pertinència al cas, les directives per a promoure i protegir el gaudi de tots els drets humans per les persones LGBTI, aprovades pel Consell de la Unió Europea el 24 de juny de 2013, o els informes de l'Agència de Drets Fonamentals de la Unió Europea sobre l'homofòbia, transfòbia i discriminació per raó d'orientació sexual i identitat de gènere dels anys 2010 i 2014. El Tribunal Europeu de Drets Humans també ha dictat diverses sentències favorables al reconeixement de la identitat de gènere, com en el cas P. contra S. i Cornwall Council County en 1996 o en els casos Christine Godwin contra el Regne Unit i I. contra el Regne Unit en 2002.

En l'àmbit del Consell d'Europa, finalment, incideix en aquesta matèria l'informe del comissari de Drets Humans del Consell d'Europa, de juliol de 2009, i la Recomanació CM/Rec(2010)5 del Comitè de Ministres del Consell d'Europa als estats membres, sobre mesures per a combatre la discriminació basada en l'orientació sexual o la identitat de gènere, adoptada el 31 de març de 2010.

Totes aquestes normes i resolucions estableixen un marc normatiu en què se sol·licita als estats el reconeixement de les lliures manifestacions de la identitat i l'expressió de gènere, la prohibició de tota discriminació per la causa esmentada, el suport mèdic a les persones trans i l'establiment de processos legals clars i transparents que facen possible i efectiu el dret esmentat.

En aquesta mateixa línia, a Espanya l'article 14 de la Constitució espanyola (1978) declara que «els espanyols són iguals davant de la llei, sense que pugua prevaldre cap discriminació per raó de naixement, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social». Mentre que l'article 9.2 estableix que «correspon als poders públics promoure les condicions perquè la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en què s'integra siguen reals i efectives; remoure els obstacles que impedisquen o dificulten la seua plenitud i facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida política, econòmica cultural i social», després de reconèixer com a dret fonamental, en l'article 10, el del lliure desenvolupament de la personalitat. Els articles 18, 27, 35 i 43 reconeixen igualment el respecte a la intimitat i a la pròpia imatge, el dret a l'educació, al treball i a la protecció de la salut.

En desplegament d'aquest mandat de respecte a la identitat, es va promulgar la Llei 3/2007, de 15 de març, reguladora de la rectificació registral de la menció relativa al sexe de les persones, que permet el canvi de la inscripció relativa al sexe en el registre civil i amb això el canvi del nom, de la documentació oficial i de l'estatus ciutadà adscrit al sexe registrat. La llei espanyola de canvi de sexe registral va ser, de fet, una fita històrica per desvincular per primera vegada el ple exercici dels drets civils vinculats al registre de les cirurgies genitals i ha servit de model a les lleis d'identitat trans posteriors aprovades a països tan diversos com Uruguai (2009) i Portugal (2011). No obstant això, la llei va quedar restringida a persones majors d'edat i de nacionalitat espanyola. Posteriorment arribarien lleis més avançades, com la d'Argentina (2012), que és la primera en despatologitzar de manera completa la identitat trans.

L'Estat espanyol, no obstant això, no s'ha limitat al simple reconeixement del canvi de sexe registral, perquè són moltes les normes que proscriuen la discriminació en el treball, i la identitat de gènere ha rebut tutela igualment en la Llei orgànica 8/2015, de 22 de juliol, de protecció a la infància i l'adolescència, o en la recent reforma del Codi penal.

En l'àmbit autonòmic s'han desenvolupat sia lleis específiques a Navarra (2009), el País Basc (2012), Andalusia (2014), Canàries (2014) i, més recentment, Madrid (2016); sia lleis per al conjunt del col·lectiu LGTBI a Galícia (2014), Catalunya (2014) i Extremadura (2015), fent un pas endavant en garantir no sols el reconeixement de la identitat de gènere en als territoris respectius, sinó en afegir igualment una cartera de serveis i polítiques públiques a favor de la inclusió de les persones trans en la societat.

Resulta essencial el reconeixement legal del dret a la identitat de gènere de tota persona en un exercici lliure i sense pressions legals o

8 de febrero de 1994, de 18 de enero de 2006, de 24 de mayo de 2012, de 24 de junio de 2013 y de 4 de febrero de 2014, todas ellas relativas a la igualdad de derechos de las personas trans o los efectos colaterales de directivas como la 2000/78/CE, del Consejo, relativa al establecimiento de un marco general para la igualdad de trato en el empleo y la ocupación. Es necesario mencionar, por su pertinencia al caso, las directrices para promover y proteger el disfrute de todos los derechos humanos por las personas LGBTI, aprobadas por el Consejo de la Unión Europea el 24 de junio de 2013 o los informes de la Agencia de Derechos Fundamentales de la Unión Europea sobre la homofobia, transfobia y discriminación por razón de orientación sexual e identidad de género de los años 2010 y 2014. El Tribunal Europeo de Derechos Humanos también ha dictado diversas sentencias favorables al reconocimiento de la identidad de género, como en el caso P. contra S. y Cornwall Council County en 1996 o en los casos Christine Godwin contra el Reino Unido e I. contra el Reino Unido en 2002.

En el ámbito del Consejo de Europa, finalmente, incide en esta materia el informe del comisario de Derechos Humanos del Consejo de Europa, de julio de 2009, y la Recomendación CM/Rec(2010)5 del Comité de Ministros del Consejo de Europa a los estados miembros sobre medidas para combatir la discriminación basada en la orientación sexual o la identidad de género, adoptada el 31 de marzo de 2010.

Todas estas normas y resoluciones establecen un marco normativo en el que se solicita a los estados el reconocimiento de las libres manifestaciones de la identidad y la expresión de género, la prohibición de toda discriminación por dicha causa, el apoyo médico a las personas trans y el establecimiento de procesos legales claros y transparentes que hagan posible y efectivo dicho derecho.

En esta misma línea, en España el artículo 14 de la Constitución española (1978) declara que «los españoles son iguales ante la ley, sin que pueda prevalecer discriminación alguna por razón de nacimiento, raza, sexo, religión, opinión o cualquiera otra condición o circunstancia personal o social». Mientras que el artículo 9.2 establece que «corresponde a los poderes públicos promover las condiciones para que la libertad y la igualdad del individuo y de los grupos en que se integra sean reales y efectivas; remover los obstáculos que impidan o dificulten su plenitud y facilitar la participación de todos los ciudadanos en la vida política, económica cultural y social», tras reconocer como derecho fundamental, en el artículo 10, el del libre desarrollo de la personalidad. Los artículos 18, 27, 35 y 43 reconocen igualmente el respeto a la intimidad y a la propia imagen, el derecho a la educación, al trabajo y a la protección de la salud.

En desarrollo de este mandato de respeto a la identidad, se promulgó la Ley 3/2007, de 15 de marzo, reguladora de la rectificació registral de la menció relativa al sexe de les persones, que permet el canvi de la inscripció relativa al sexe en el registre civil i amb això el canvi del nom, de la documentació oficial i del estatus ciutadà adscrit al sexe registrat. La ley española de cambio de sexo registral fue, de hecho, un hito histórico por desvincular por primera vez el pleno ejercicio de los derechos civiles vinculados al registro de las cirurgías genitales y ha servido de modelo a las leyes de identidad trans posteriores aprobadas en países tan diversos como Uruguay (2009) y Portugal (2011). Sin embargo, la ley quedó restringida a personas mayores de edad y de nacionalidad española. Posteriormente llegarían leyes más avanzadas, como la de Argentina (2012), que es la primera en despatologizar de manera completa la identidad trans.

El Estado español, sin embargo, no se ha limitado al simple reconocimiento del cambio de sexo registral, pues son muchas las normas que proscriben la discriminación en el trabajo, y la identidad de género ha recibido tutela igualmente en la Ley orgánica 8/2015, de 22 de julio, de protección a la infancia y la adolescencia, o en la reciente reforma del Código penal.

En el ámbito autonómico se han desarrollado bien leyes específicas en Navarra (2009), País Vasco (2012), Andalucía (2014), Canarias (2014) y, más recientemente, Madrid (2016); bien leyes para el conjunto del colectivo LGTBI en Galicia (2014), Catalunya (2014) y Extremadura (2015), dando un paso adelante al garantizar no sólo el reconocimiento de la identidad de género en sus respectivos territorios, sino al añadir igualmente una cartera de servicios y políticas públicas a favor de la inclusión de las personas trans en la sociedad.

Resulta esencial el reconocimiento legal del derecho a la identidad de género de toda persona en un ejercicio libre y sin presiones legales o

socials com a corol·lari dels drets constitucionals a la igualtat de totes les persones i al lliure desenvolupament de la personalitat. I com a concreció del reconeixement esmentat, garantir que la llei aplicable a les persones no les patologitza o sotmet a condició de prejudici sobre la capacitat, la dignitat i les habilitats.

La llei segueix, en la definició d'identitat de gènere i expressió de gènere, el criteri de l'Agència de Drets Fonamentals de la Unió Europea que, al seu torn, va obtenir la definició després d'un extens treball de consulta amb les principals organitzacions de persones trans europees i internacionals. El concepte d'identitat de gènere es refereix a la vivència interna i individual del gènere tal com cada persona la sent profundament, inclosa la vivència personal del cos i altres com la vestimenta, el mode de parlar i d'expressar-se. La identitat de gènere està generalment acompanyada del desig de viure i rebre acceptació com a membre del gènere esmentat i, fins i tot, del desig irrenunciable de modificar, per mitjà de mètodes hormonals, quirúrgics o d'una altra índole, el propi cos per a fer-lo com més congruent millor amb el gènere sentit com a propi quan no es correspon amb l'assignat en nàixer.

La pressió social, familiar i l'àmbit laboral, d'altra banda, poden crear situacions en què és convenient el suport psicològic per a una millor autointegració del procés de canvi i apoderament per a fer front a la pressió esmentada. No obstant això, cal fer-ho a requeriment de la persona interessada i sense un sotmetiment a patrons fixos de manifestació de la sexualitat o de la identitat, ja que cada persona és única en les seues característiques i vivències sobre això. Ha d'entendre's que la majoria de les persones trans no demanen que se'ls preste suport mèdic perquè es consideren malaltes, sinó perquè necessiten adaptar el cos a la seua identitat de gènere a causa dels obstacles socials que troben al seu desenvolupament lliure com a persones que realitzen una manifestació lliure del seu gènere. Les persones trans no són, no obstant això, un col·lectiu homogeni ni en les seues pretensions sobre la manifestació de la seua identitat en el camp social, ni en els requeriments d'assistència, per la qual cosa no escau imposar itineraris únics o models estereotipats d'identitat que puguen convertir-se, al seu torn, en vulneracions dels drets de les persones esmentades. Com reconeix la Resolució del Parlament Europeu, de 12 de setembre de 1989, sobre la discriminació de les persones trans, ha de ser cada persona qui establezca els detalls sobre la seua identitat com a ésser humà.

La Comunitat Valenciana es va sumar en 2008 a altres comunitats autònomes que, diversos anys enrere (Andalusia va ser pionera quasi una dècada abans) van començar a assumir en la sanitat pública l'atenció a les persones trans. Gràcies al treball dels col·lectius es van aconseguir alguns avanços en incloure en la cartera de serveis l'atenció psicològica, el tractament hormonal i les cirurgies extirpadores de les gònades sexuals. Més endavant s'inclourien també altres cirurgies, com la implantació de pròtesis mamàries i la mastectomia. Aquestes intervencions, sent importants, no cobreixen aspectes tan necessaris com la plena inclusió de les persones trans en la societat, com l'empara en les fases inicials del procés de declaració de la pròpia identitat sentida, davant l'evident pressió social i, de vegades, davant l'evidència de la violència transfòbica o davant l'òbvia dificultat que s'observa per a la integració laboral de les persones trans que, com a col·lectiu, acumulen un dels índexs més alarmants d'exclusió social. La situació de vulnerabilitat de les persones trans es manifesta amb especial necessitat de tutela en les situacions de minoria d'edat i en les de dependència per edat avançada, situacions a les quals ha de prestar-se especial atenció. La llei, d'altra banda, atén l'extrema situació de vulnerabilitat de les persones trans migrants, col·lectiu que rep empara al nostre territori, moltes vegades, fugint de situacions de violència i exclusió extremes i que pateix una forta situació d'exclusió per l'acumulació de les condicions d'extranjeria, identitat trans i no empara per les lleis estatals de canvi de sexe registral.

Per això, aquesta llei promou una atenció mèdica i social integral, basada en el principi del respecte a la lliure manifestació de la identitat de gènere de totes les persones, en una base de respecte a la igualtat i a la dignitat de totes elles. Així mateix, es pretén que siga un instrument de normalització de la identitat trans, com a realitat visible, a fi d'evitar que hi haja persones trans que n'oculten la condició per temor a la desaprova social, així com altres conseqüències negatives de la visibilitat social, per a començar a assentar les bases d'un canvi necessari en la concepció d'aquesta realitat.

sociales como corolario de los derechos constitucionales a la igualdad de todas las personas y al libre desarrollo de su personalidad. Y como concreción de dicho reconocimiento, garantizar que la ley aplicable a las personas no las patologiza o somete a condición de prejuicio sobre su capacidad, dignidad y habilidades.

La ley sigue, en su definición de identidad de género y expresión de género, el criterio de la Agencia de Derechos Fundamentales de la Unión Europea que, a su vez, obtuvo la definición tras un extenso trabajo de consulta con las principales organizaciones de personas trans europeas e internacionales. El concepto de identidad de género se refiere a la vivencia interna e individual del género tal y como cada persona la siente profundamente, incluyendo la vivencia personal del cuerpo y otras como la vestimenta, el modo de hablar y de expresarse. La identidad de género está generalmente acompañada del deseo de vivir y recibir aceptación como miembro de dicho género e incluso del deseo irrenunciable de modificar, mediante métodos hormonales, quirúrgicos o de otra índole, el propio cuerpo para hacerlo lo más congruente posible con el género sentido como propio cuando no se corresponde con el asignado al nacer.

La presión social, familiar y el ámbito laboral, por otro lado, pueden crear situaciones en las que es conveniente el apoyo psicológico para una mejor autointegración del proceso de cambio y empoderamiento para hacer frente a dicha presión. Todo ello, sin embargo, ha de hacerse a requerimiento de la persona interesada y sin un sometimiento a patrones fijos de manifestación de la sexualidad o de la identidad, ya que cada persona es única en sus características y vivencias al respecto. Ha de entenderse que la mayoría de las personas trans no demandan que se les preste apoyo médico porque se sientan enfermas, sino porque necesitan adaptar su cuerpo a su identidad de género debido a los obstáculos sociales que encuentran a su libre desarrollo como personas que realizan una manifestación libre de su género. Las personas trans no son, sin embargo, un colectivo homogéneo ni en sus pretensiones respecto a la manifestación de su identidad en el campo social, ni en sus requerimientos de asistencia, por lo que no procede imponer itinerarios únicos o modelos estereotipados de identidad que puedan convertirse, a su vez, en vulneraciones de los derechos de dichas personas. Como reconoce la Resolución del Parlamento Europeo, de 12 de septiembre de 1989, sobre la discriminación de las personas trans, ha de ser cada persona quien establezca los detalles sobre su identidad como ser humano.

La Comunitat Valenciana se sumó en 2008 a otras comunidades autónomas que, varios años atrás (Andalucía fue pionera casi una década antes) comenzaron a asumir en la sanidad pública la atención a las personas trans. Gracias al trabajo de los colectivos se consiguieron algunos avances, incluyendo en la cartera de servicios la atención psicológica, el tratamiento hormonal y las cirugías extirpadoras de las gónadas sexuales. Más adelante, se incluirían también otras cirugías, como la implantación de prótesis mamarias y la mastectomía. Estas intervenciones, siendo importantes, no cubren aspectos tan necesarios como la plena inclusión de las personas trans en la sociedad, como el amparo en las fases iniciales del proceso de declaración de la propia identidad sentida, ante la evidente presión social y, en ocasiones, ante la evidencia de la violencia transfóbica o ante la obvia dificultad que se observa para la integración laboral de las personas trans que, como colectivo, acumulan uno de los índices más alarmantes de exclusión social. La situación de vulnerabilidad de las personas trans se manifiesta con especial necesidad de tutela en las situaciones de minoría de edad y en las de dependencia por edad avanzada, situaciones a las que ha de prestarse especial atención. La ley, por otro lado, atiende a la extrema situación de vulnerabilidad de las personas trans migrantes, colectivo que recibe amparo en nuestro territorio, muchas veces huyendo de situaciones de violencia y exclusión extremas, y que sufre una fuerte situación de exclusión por la acumulación de las condiciones de extranjería, identidad trans y no amparo por las leyes estatales de cambio de sexo registral.

Esta ley, por ello, promueve una atención médica y social integral, basada en el principio del respeto a la libre manifestación de la identidad de género de todas las personas, en una base de respeto a la igualdad y a la dignidad de todas ellas. Asimismo, se pretende que sea un instrumento de normalización de la identidad trans, como realidad visible, con el fin de evitar que haya personas trans que oculten su condición por temor a la desaprobación social, así como otras consecuencias negativas de su visibilidad social, para empezar a sentar las bases de un cambio necesario en la concepción de dicha realidad.

L'Estatut d'autonomia de la Comunitat Valenciana (2006) contempla, entre les seues competències, el poder per a defensar i promoure l'exercici adequat dels drets i dels deures fonamentals de la ciutadania, així com les competències en matèria d'organització administrativa i dels serveis públics, en la protecció i la tutela dels menors, en la promoció de l'ocupació, els serveis socials, la regulació, l'administració i la gestió de l'ensenyament i de les institucions sanitàries públiques, la protecció civil i la seguretat pública. Tot això l'habilita per a realitzar un plantejament d'atenció integral en les diverses matèries que afecten la situació de les persones trans sense necessitat d'interferir en les competències estatals o d'altres administracions. Per això, aquesta llei no defineix quins són els pressuposts per al canvi de nom o sexe registral en el registre civil i, de fet, defineix els seus àmbits d'actuació d'acord amb les necessitats d'atenció de les persones trans i les manifestacions de la ciutadania sobre un principi de lliure manifestació de la seua condició i de la necessitat d'empara en la llei.

Aquesta llei s'estructura en sis títols, nou capítols, dues disposicions addicionals, una disposició transitòria, una disposició derogatòria i dues disposicions finals.

El títol I, disposicions generals, conté una sèrie de disposicions de caràcter general en què es recullen l'objecte de la llei, l'àmbit d'aplicació i unes definicions per a facilitar la interpretació d'aquesta norma, així com els principis d'actuació de les administracions públiques de la Comunitat Valenciana en matèria d'identitat i expressió de gènere.

El títol II, drets, estableix els drets que la llei atorga en favor de les persones a les quals s'aplica. S'hi estableix de forma contundent la prohibició de discriminació i s'hi fa especial referència als menors trans.

El títol III, tractament administratiu de la identitat i l'expressió de gènere, estableix la creació d'una documentació administrativa necessària per a evitar situacions de patiment per exposició pública o discriminació, garanteix el dret a un servei d'assessorament i suport per a persones trans, les seues famílies i les persones acostades, estableix els principis de l'actuació administrativa en matèria d'identitat de gènere i crea el Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana.

En el títol IV, de l'atenció i les mesures en favor de les persones trans, s'estableixen les bases per a una política pública en matèria d'identitat i expressió de gènere. Es troba dividit en nou capítols.

En el capítol 1 es contempla l'atenció sanitària a les persones trans, s'hi estableixen els drets en aquesta matèria i la cartera de serveis a què tindran accés, inclosos els tractaments a menors trans. Per a fer-ho efectiu, es creen les unitats assistencials de referència per a la identitat de gènere i s'hi estableixen una sèrie de mesures per a la formació de professionals, la realització de guies de recomanacions i l'establiment d'estadístiques.

En el capítol 2 s'estableixen les actuacions en matèria d'identitat de gènere, expressió de gènere i diversitat sexual en l'àmbit educatiu; entre elles, un protocol d'atenció educativa a la identitat de gènere que respecte la identitat sentida de les persones trans en els centres educatius, l'adopció de mesures per a incorporar continguts educatius sobre la identitat i l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar en els diferents cicles formatius i accions de formació i divulgació. També s'hi estableixen accions en l'àmbit universitari, com l'impuls de la investigació sobre la identitat i l'expressió de gènere.

En el capítol 3, mesures en l'àmbit laboral i de la responsabilitat social, s'estableixen les mesures en l'àmbit laboral i de la responsabilitat social, incloent-hi polítiques de foment de la igualtat i no-discriminació en el treball per al col·lectiu de persones trans.

El capítol 4, mesures en l'àmbit social, s'estableixen les mesures per a la inserció social de les persones trans, mesures de suport i protecció en situacions d'especial vulnerabilitat i una referència a l'atenció a víctimes de violència per transfòbia.

En el capítol 5, mesures en l'àmbit familiar, s'inclouen mesures de suport a la diversitat familiar per raons d'identitat de gènere, i el reconeixement com a violència familiar de la produïda dins de la família per causa d'identitat de gènere.

El Estatuto de autonomía de la Comunitat Valenciana (2006) contempla, entre sus competencias, el poder para defender y promover el adecuado ejercicio de los derechos y deberes fundamentales de su ciudadanía, así como las competencias en materia de organización administrativa y de los servicios públicos, en la protección y tutela de los menores, en la promoción del empleo, servicios sociales, la regulación, administración y gestión de la enseñanza y de las instituciones sanitarias públicas, protección civil y seguridad pública. Todo ello la habilita para realizar un planteamiento de atención integral en las diversas materias que afectan a la situación de las personas trans sin necesidad de interferir en las competencias estatales o de otras administraciones. La presente ley, por ello, no define cuáles son los presupuestos para el cambio de nombre o sexo registral en el registro civil y, de hecho, define sus propios ámbitos de actuación basándose en las necesidades de atención de las personas trans y en las manifestaciones de su ciudadanía sobre un principio de libre manifestación de su condición y de la necesidad de amparo en la ley.

Esta ley se estructura en seis títulos, nueve capítulos, dos disposiciones adicionales, una disposición transitoria, una disposición derogatoria y dos disposiciones finales.

El título I, disposiciones generales, contiene una serie de disposiciones de carácter general en las que se recogen el objeto de la ley, su ámbito de aplicación y unas definiciones para facilitar la interpretación de esta norma, así como los principios de actuación de las administraciones públicas de la Comunitat Valenciana en materia de identidad y expresión de género.

El título II, derechos, establece los derechos que la ley otorga en favor de las personas a quienes les es de aplicación, se establece de forma tajante la prohibición de discriminación y se hace especial referencia a los menores trans.

El título III, tratamiento administrativo de la identidad y expresión de género, establece la creación de una documentación administrativa necesaria para evitar situaciones de sufrimiento por exposición pública o discriminación, garantiza el derecho a un servicio de asesoramiento y apoyo para personas trans, sus familias y personas allegadas, establece los principios de la actuación administrativa en materia de identidad de género y crea el Consejo Consultivo Trans de la Comunitat Valenciana.

En el título IV, de la atención y medidas en favor de las personas trans, se establecen las bases para una política pública en materia de identidad y expresión de género. Se encuentra dividida en nueve capítulos.

En el capítulo 1 se contempla la atención sanitaria a las personas trans, estableciendo sus derechos en esta materia y la cartera de servicios a la que tendrán acceso, incluyendo los tratamientos a menores trans. Para hacerlo efectivo, se crean las unidades asistenciales de referencia para la identidad de género y se establecen una serie de medidas para la formación de profesionales, la realización de guías de recomendaciones y el establecimiento de estadísticas.

En el capítulo 2 se establecen las actuaciones en materia de identidad de género, expresión de género y diversidad sexual en el ámbito educativo; entre ellas, un protocolo de atención educativa a la identidad de género que respete la identidad sentida de las personas trans en los centros educativos, la adopción de medidas para incorporar contenidos educativos sobre la identidad y expresión de género, la diversidad sexual y familiar en los diferentes ciclos formativos y acciones de formación y divulgación. También se establecen acciones en el ámbito universitario, como el impulso de la investigación sobre la identidad y la expresión de género.

En el capítulo 3, medidas en el ámbito laboral y de la responsabilidad social, se establecen las medidas en el ámbito laboral y de la responsabilidad social, incluyendo políticas de fomento de la igualdad y no discriminación en el empleo para el colectivo de personas trans.

El capítulo 4, medidas en el ámbito social, se establecen las medidas para la inserción social de las personas trans, medidas de apoyo y protección en situaciones de especial vulnerabilidad y una referencia a la atención a víctimas de violencia por transfobia.

En el capítulo 5, medidas en el ámbito familiar, se incluyen medidas de apoyo a la diversidad familiar por razones de identidad de género y el reconocimiento como violencia familiar la producida dentro de la familia por causa de identidad de género.

El capítol 6, de mesures en l'àmbit de la joventut i les persones majors, estableix mesures de protecció per a persones trans joves i majors.

El capítol 7, de mesures en l'àmbit de l'oci, la cultura i l'esport, estableix mesures per a la promoció d'una cultura inclusiva, diversa i promotora de drets i per a garantir la plena igualtat en l'àmbit de la pràctica esportiva i l'activitat física.

El capítol 8, mesures en l'àmbit de la seguretat i emergències, estableix la creació d'un protocol d'atenció a la identitat de gènere i mesures de formació per a garantir en aquest àmbit un tracte respectuós.

I, finalment, el capítol 9, mesures administratives per a garantir la igualtat real i efectiva de les persones en atenció a la identitat i expressió de gènere, tracta sobre la contractació administrativa, les subvencions i la formació del personal empleat públic.

El títol V, mesures de tutela administrativa, estableix garanties i el procediment per a lluitar contra les conductes discriminatòries i estableix el principi d'inversió de la càrrega de la prova en els procediments administratius.

El títol VI, infraccions i sancions, estableix la regulació de les infraccions administratives en matèria de vulneració dels drets de les persones trans.

Finalment, la llei compta amb dues disposicions addicionals, una relativa als terminis de residència a l'efecte de la renda garantida de ciutadania, i una altra sobre el respecte a la intimitat de les persones usuàries de les residències de persones majors, una disposició transitòria, una disposició derogatòria i dues disposicions finals.

TÍTOL I **Disposicions generals**

Article 1. Objecte

1. Aquesta llei té per objecte establir un marc normatiu adequat per a garantir el dret d'autodeterminació de gènere de les persones que manifesten una identitat de gènere sentida diferent de l'assignada en el moment del naixement.

2. Als efectes establits en l'apartat anterior, la llei regula els principis, mesures i procediments destinats a garantir els drets que aquesta reconeix per a totes les persones residents a la Comunitat Valenciana.

Article 2. Àmbit d'aplicació

1. Aquesta llei serà aplicable a qualsevol persona física o jurídica, pública o privada, siga quina en siga l'edat, domicili o residència, que es trobe o actue en l'àmbit territorial de la Comunitat Valenciana.

2. La Generalitat, les diputacions i els ajuntaments, així com qualsevol entitat de dret públic o privat vinculada o dependent d'aquestes institucions, garantirán el compliment de la llei i promourán les condicions per a fer-la efectiva en l'àmbit de les seues competències respectives.

Article 3. Principis generals

La Generalitat reconeix la llibertat, la dignitat i la igualtat de les persones trans. Les persones naixen lliures i iguals en dignitat i drets, amb independència de la seua identitat o expressió de gènere.

Les administracions públiques de la Comunitat Valenciana haurán de respectar en totes les seues actuacions el dret humà a l'autodeterminació de la identitat de gènere i garantirán el dret de les persones objecte d'aquesta llei a ser tractades d'acord amb la identitat de gènere a què senten pertànyer.

La Generalitat vetlarà perquè el dret a l'autodeterminació de la identitat de gènere s'integre en l'adopció i execució de les disposicions normatives de la Comunitat Valenciana.

Article 4. Definicions

Als efectes que preveu aquesta llei, s'entendrà per:

1. Identitat de gènere: vivència interna i individual del gènere tal com cada persona la sent i autodetermina, podent o no correspondre amb el sexe assignat en el moment del naixement.

El capítulo 6, de medidas en el ámbito de la juventud y las personas mayores, establece medidas de protección para personas trans jóvenes y mayores.

El capítulo 7, de medidas en el ámbito del ocio, la cultura y el deporte, establece medidas para la promoción de una cultura inclusiva, diversa y promotora de derechos y para garantizar la plena igualdad en el ámbito de la práctica deportiva y la actividad física.

El capítulo 8, medidas en el ámbito de la seguridad y emergencias, establece la creación de un protocolo de atención a la identidad de género y medidas de formación para garantizar en este ámbito un trato respetuoso.

Y, finalmente, el capítulo 9, medidas administrativas para garantizar la igualdad real y efectiva de las personas en atención a la identidad y expresión de género, trata sobre la contratación administrativa, las subvenciones y la formación del personal empleado público.

El título V, medidas de tutela administrativa, establece garantías y el procedimiento para luchar contra las conductas discriminatorias, estableciendo el principio de inversión de la carga de la prueba en los procedimientos administrativos.

El título VI, infracciones y sanciones, establece la regulación de las infracciones administrativas en materia de vulneración de los derechos de las personas trans.

Por último, la ley cuenta con dos disposiciones adicionales, una relativa a los plazos de residencia a efectos de la renta garantizada de ciudadanía y otra sobre el respeto a la intimidad de las personas usuarias de las residencias de personas mayores, una disposición transitoria, una disposición derogatoria y dos disposiciones finales.

TÍTULO I **Disposiciones generales**

Artículo 1. Objeto

1. Esta ley tiene por objeto establecer un marco normativo adecuado para garantizar el derecho de autodeterminación de género de las personas que manifesten una identidad de género sentida diferente a la asignada en el momento del nacimiento.

2. A los efectos establecidos en el apartado anterior, la ley regula los principios, medidas y procedimientos destinados a garantizar los derechos que esta reconoce para todas las personas residentes en la Comunitat Valenciana.

Artículo 2. Ámbito de aplicación

1. Esta ley será de aplicación a cualquier persona física o jurídica, pública o privada, cualquiera que sea su edad, domicilio o residencia, que se encuentre o actúe en el ámbito territorial de la Comunitat Valenciana.

2. La Generalitat, las diputaciones y los ayuntamientos, así como cualquier entidad de derecho público o privado vinculada o dependiente de estas instituciones, garantizarán el cumplimiento de la ley y promoverán las condiciones para hacerla efectiva en el ámbito de sus respectivas competencias.

Artículo 3. Principios generales

La Generalitat reconoce la libertad, dignidad e igualdad de las personas trans. Las personas nacen libres e iguales en dignidad y derechos, con independencia de su identidad o expresión de género.

Las administraciones públicas de la Comunitat Valenciana deberán respetar en todas sus actuaciones el derecho humano a la autodeterminación de la identidad de género y garantizarán el derecho de las personas objeto de esta ley a ser tratadas de acuerdo con la identidad de género a la que sienten pertenecer.

La Generalitat velará para que el derecho a la autodeterminación de la identidad de género se integre en la adopción y ejecución de las disposiciones normativas de la Comunitat Valenciana.

Artículo 4. Definiciones

A los efectos previstos en esta ley, se entenderá por:

1. Identidad de género: vivencia interna e individual del género tal como cada persona la siente y autodetermina, pudiendo o no corresponder con el sexo asignado en el momento del nacimiento.

2. Expressió de gènere: manifestació de cada persona de la seua identitat de gènere.

3. Trans: tota aquella persona que s'identifica o expressa amb una identitat de gènere diferent del sexe que li va ser assignat en nàixer, incloses les persones trans i transgènere.

4. Procés de transició: Procés personal i únic d'autoafirmació de la pròpia identitat que persegueix l'adaptació progressiva a la identitat de gènere sentida. Correspon a cada persona decidir en quin moment inicia aquest procés.

5. Discriminació directa: existirà quan una persona haja sigut, siga o puga ser tractada de mode menys favorable que una altra en situació anàloga o comparable per motius de la seua identitat o expressió de gènere.

6. Discriminació indirecta: existirà quan una disposició, criteri o pràctica aparentment neutres, puguen ocasionar un desavantatge particular a persones per motius de la seua identitat o expressió de gènere.

7. Discriminació múltiple: existirà quan a més de discriminació per motiu d'identitat o expressió de gènere, una persona patisca de forma simultània discriminació per altres motius arrellegats en la legislació europea, nacional o autonòmica.

8. Discriminació per associació: es produeix quan una persona és objecte de discriminació per la seua relació amb una persona o grup trans.

9. Discriminació per error: existirà quan es done una situació en què una persona o un grup de persones són objecte de discriminació per identitat o expressió de gènere com a conseqüència d'una apreciació errònia.

10. Assetjament discriminatori: existirà quan qualsevol comportament o conducta que per raons d'identitat o expressió de gènere, es realitze amb el propòsit o l'efecte d'atemptar contra la dignitat d'una o diverses persones i de crear un entorn intimidatori, hostil, degradant, ofensiu o segregat.

11. Represàlia discriminatòria: existirà quan un tracte advers o efecte negatiu es produeix contra una persona com a conseqüència de la presentació d'una queixa, una reclamació, una denúncia, una demanda o un recurs, de qualsevol tipus, destinat a evitar, disminuir o denunciar la discriminació o l'assetjament a què està sotmesa o ha sigut sotmesa per motiu de la seua identitat o expressió de gènere.

12. Victimització secundària: maltractament addicional exercit contra una persona que, sent víctima de discriminació, assetjament o represàlia per motiu de la seua identitat o expressió de gènere, pateix les conseqüències addicionals de la roïna o inadequada atenció per part dels responsables administratius, institucions de salut, policia o qualsevol altre agent implicat.

TÍTOL II Drets

Article 5. Drets

1. Les persones a les quals els és d'aplicació la present llei tindran els següents drets:

a) Al reconeixement de la seua identitat de gènere lliurement manifestada, sense la necessitat de prova psicològica o mèdica.

b) Al lliure desenvolupament de la personalitat d'acord amb la seua identitat i expressió de gènere.

c) A ser tractades de conformitat a la seua identitat de gènere en tots els àmbits públics i privats.

d) Que es respecte i protegisca la seua integritat física i psíquica, així com les seues decisions en relació a la seua identitat i expressió de gènere.

e) A rebre de la Generalitat una atenció integral i adequada a les seues necessitats mèdiques, psicològiques, jurídiques, educatives, socials, laborals i culturals en referència al desenvolupament de la seua identitat i expressió de gènere.

f) Que es protegisca l'exercici efectiu de la seua llibertat i a no patir discriminació per motiu d'identitat o expressió de gènere en tots els àmbits de la vida.

2. El que disposa la present llei s'entén sense perjudici dels règims específics més favorables establits en la normativa comunitària, estatal o autonòmica.

2. Expresión de género: manifestación de cada persona de su identidad de género.

3. Trans: toda aquella persona que se identifica o expresa con una identidad de género diferente del sexo que le fue asignado al nacer, incluyendo las personas trans y transgénero.

4. Proceso de transición: Proceso personal y único de autoafirmación de la propia identidad que persigue la adaptación progresiva a la identidad de género sentida. Corresponde a cada persona decidir en qué momento inicia este proceso.

5. Discriminación directa: existirá cuando una persona haya sido, sea o pueda ser tratada de modo menos favorable que otra en situación análoga o comparable por motivos de su identidad o expresión de género.

6. Discriminación indirecta: existirá cuando una disposición, criterio o práctica aparentemente neutros, puedan ocasionar una desventaja particular a personas por motivos de su identidad o expresión de género.

7. Discriminación múltiple: existirá cuando además de discriminación por motivo de identidad o expresión de género, una persona sufra de forma simultánea discriminación por otros motivos recogidos en la legislación europea, nacional o autonómica.

8. Discriminación por asociación: se produce cuando una persona es objeto de discriminación por su relación con una persona o grupo trans.

9. Discriminación por error: existirá cuando se dé una situación en la que una persona o un grupo de personas son objeto de discriminación por identidad o expresión de género como consecuencia de una apreciación errónea.

10. Acoso discriminatorio: existirá cuando cualquier comportamiento o conducta que por razones de identidad o expresión de género, se realice con el propósito o el efecto de atentar contra la dignidad de una o varias personas y de crear un entorno intimidatorio, hostil, degradante, ofensivo o segregado.

11. Represalia discriminatoria: existirá cuando un trato adverso o efecto negativo se produce contra una persona como consecuencia de la presentación de una queja, una reclamación, una denuncia, una demanda o un recurso, de cualquier tipo, destinado a evitar, disminuir o denunciar la discriminación o el acoso al que está sometida o ha sido sometida por motivo de su identidad o expresión de género.

12. Victimización secundaria: maltrato adicional ejercido contra una persona que, siendo víctima de discriminación, acoso o represalia por motivo de su identidad o expresión de género, sufre las consecuencias adicionales de la mala o inadecuada atención por parte de los responsables administrativos, instituciones de salud, policía o cualquier otro agente implicado.

TÍTULO II Derechos

Artículo 5. Derechos

1. Las personas a quienes les es de aplicación la presente ley tendrán los siguientes derechos:

a) Al reconocimiento de su identidad de género libremente manifestada, sin la necesidad de prueba psicológica o médica.

b) Al libre desarrollo de la personalidad acorde a su identidad y expresión de género.

c) A ser tratadas de conformidad a su identidad de género en todos los ámbitos públicos y privados.

d) A que se respete y proteja su integridad física y psíquica, así como sus decisiones en relación a su identidad y expresión de género.

e) A recibir de la Generalitat una atención integral y adecuada a sus necesidades médicas, psicológicas, jurídicas, educativas, sociales, laborales y culturales en referencia al desarrollo de su identidad y expresión de género.

f) A que se proteja el ejercicio efectivo de su libertad y a no sufrir discriminación por motivo de identidad o expresión de género en todos los ámbitos de la vida.

2. Lo dispuesto en la presente ley se entiende sin perjuicio de los regímenes específicos más favorables establecidos en la normativa comunitaria, estatal o autonómica.

Article 6. Prohibició de les teràpies d'aversió

Es prohibeix la pràctica de teràpies d'aversió, conversió o condicionament, destinades a modificar la identitat o expressió de gènere de les persones trans.

Article 7. No-discriminació per motiu d'identitat o expressió de gènere

Es prohibeix tota forma de discriminació per raó d'identitat o expressió de gènere, incloent-hi la discriminació, directa o indirecta, per associació i per error, la discriminació múltiple, l'assetjament, la inducció, ordre o instrucció de discriminar, les represàlies o l'incompliment de les mesures d'acció positiva derivades d'obligacions normatives o convencionals, així com la victimització secundària per inacció de qui, si és el cas, té un deure de tutela.

Article 8. Persones trans menors d'edat

1. La Generalitat garantirà a les persones trans menors d'edat la protecció i l'atenció necessàries per a promoure el lliure desenvolupament de la seua personalitat i el seu desenvolupament integral per mitjà d'actuacions eficaces, a fi de garantir la seua integració familiar i social en el marc de programes coordinats de l'administració.

2. Les persones trans menors d'edat tenen dret a ser escoltades i a incorporar-se progressivament als processos de presa de decisions en relació a tota mesura que se'ls aplique en allò referent a la seua identitat i expressió de gènere.

3. Tota intervenció de la Generalitat haurà d'estar presidida pel criteri rector d'atenció a l'interès superior del menor i dirigida a garantir el lliure desenvolupament de la personalitat, d'acord amb la seua identitat i expressió de gènere, i a evitar situacions de patiment i indefensió.

4. Sense perjudi de les competències de la fiscalia de menors i les de La Generalitat en matèria de protecció de menors, l'empara de les persones trans menors d'edat en la present llei es produirà per mediació dels seus representants legals, o a través dels serveis socials de protecció de menors, quan s'aprecie l'existència de situacions de patiment i indefensió per negació abusiva de la seua identitat o expressió de gènere.

TÍTOL III

Tractament administratiu de la identitat de gènere

Article 9. Documentació administrativa

1. La Generalitat, en l'àmbit de les seues competències, haurà d'adoptar totes les mesures administratives que siguen necessàries a fi d'assegurar que les persones objecte d'aquesta llei siguen tractades d'acord amb la seua identitat de gènere.

2. A fi d'afavorir una millor inclusió i evitar situacions de patiment per exposició pública o discriminació, la Generalitat proveirà a tota persona que ho sol·licite de la documentació administrativa necessària i d'acord amb la seua identitat de gènere manifestada, que siguen necessàries per a l'accés als seus serveis administratius i de tota índole.

3. Reglamentàriament s'establirà el procediment d'acreditació basant-se en els criteris següents:

a) Podran sol·licitar la dita documentació la persona interessada o, si és el cas, els seus representants legals.

b) Els tràmits per a l'expedició de la documentació administrativa prevista en aquesta llei seran gratuïts, no requeriran cap d'intermediació i en cap cas implicaran l'obligació d'aportar o acreditar qualsevol tipus de documentació mèdica.

c) Es garantirà que les persones siguen tractades d'acord amb la seua identitat de gènere sentida i es respectarà la dignitat i privacitat de la persona.

d) No s'alterarà la titularitat jurídica dels drets i obligacions que corresponguen a la persona ni es prescindirà del número del document nacional d'identitat, sempre que aquest hi haja de figurar. Quan per la naturalesa de la gestió administrativa es faça necessari registrar les dades que figuren en el document nacional d'identitat, s'arreglaran les inicials del nom legal, els cognoms complets i el nom triat per raons d'identitat de gènere.

e) S'habilitaran els mecanismes administratius oportuns i coordinats per a adaptar els arxius, bases de dades i la resta de fitxers de les admi-

Artículo 6. Prohibición de las terapias de aversión

Se prohíbe la práctica de terapias de aversión, conversión o condicionamiento destinadas a modificar la identidad o expresión de género de las personas trans.

Artículo 7. No discriminación por motivo de identidad o expresión de género

Se prohíbe toda forma de discriminación por razón de identidad o expresión de género, incluyendo la discriminación, directa o indirecta, por asociación y por error, la discriminación múltiple, el acoso, la inducción, orden o instrucción de discriminar, las represalias o el incumplimiento de las medidas de acción positiva derivadas de obligaciones normativas o convencionales, así como la victimización secundaria por inacción de quien, en su caso, tiene un deber de tutela.

Artículo 8. Personas trans menores de edad

1. La Generalitat garantizará a las personas trans menores de edad la protección y la atención necesarias para promover el libre desarrollo de su personalidad y su desarrollo integral mediante actuaciones eficaces, con el fin de garantizar su integración familiar y social en el marco de programas coordinados de la administración.

2. Las personas trans menores de edad tienen derecho a ser escuchadas y a incorporarse progresivamente a los procesos de toma de decisiones en relación a toda medida que se les aplique en aquello referente a su identidad y expresión de género.

3. Toda intervención de la Generalitat deberá estar presidida por el criterio rector de atención al interés superior del menor y dirigida a garantizar el libre desarrollo de la personalidad conforme a su identidad y expresión de género, y a evitar situaciones de sufrimiento e indefensión.

4. Sin perjuicio de las competencias de la fiscalía de menores y las de la Generalitat en materia de protección de menores, el amparo de las personas trans menores de edad en la presente ley se producirá por mediación de sus representantes legales, o a través de los servicios sociales de protección de menores, cuando se aprecie la existencia de situaciones de sufrimiento e indefensión por negación abusiva de su identidad o expresión de género.

TÍTULO III

Tratamiento administrativo de la identidad de género

Artículo 9. Documentación administrativa

1. La Generalitat, en el ámbito de sus competencias, deberá adoptar todas las medidas administrativas que sean necesarias a fin de asegurar que las personas objeto de esta ley sean tratadas de acuerdo con su identidad de género.

2. Al objeto de favorecer una mejor inclusión y evitar situaciones de sufrimiento por exposición pública o discriminación, la Generalitat proveerá a toda persona que lo solicite de la documentación administrativa necesaria y acorde a su identidad de género manifestada, que sean necesarias para el acceso a sus servicios administrativos y de toda índole.

3. Reglamentariamente se establecerá el procedimiento de acreditación en base a los siguientes criterios:

a) Podrán solicitar dicha documentación la persona interesada o, en su caso, sus representantes legales.

b) Los trámites para la expedición de la documentación administrativa prevista en esta ley serán gratuitos, no requerirán de intermediación alguna y en ningún caso implicarán la obligación de aportar o acreditar cualquier tipo de documentación médica.

c) Se garantizará que las personas sean tratadas de acuerdo con su identidad de género sentida y se respetará la dignidad y privacidad de la persona.

d) No se alterará la titularidad jurídica de los derechos y obligaciones que correspondan a la persona ni se prescindirá del número del documento nacional de identidad, siempre que este deba figurar. Cuando por la naturaleza de la gestión administrativa se haga necesario registrar los datos que obran en el documento nacional de identidad, se recogerán las iniciales del nombre legal, los apellidos completos y el nombre elegido por razones de identidad de género.

e) Se habilitarán los mecanismos administrativos oportunos y coordinados para adaptar los archivos, bases de datos y demás ficheros de

nistracions esmentades en l'article 2.2 i s'eliminarà el caràcter públic d'aquelles dades que facen referència al passat en què conste un gènere diferent del manifestat. Alhora es mantindrà, amb caràcter confidencial, l'historial mèdic del sistema sanitari de la Comunitat Valenciana, de conformitat amb el que estableix l'apartat anterior.

f) Per a les persones trans procedents d'altres països i amb residència a la Comunitat Valenciana, la documentació administrativa esmentada anteriorment s'entendrà vigent fins al moment en què puguen procedir al canvi registral en el seu país d'origen o obtinguen la nacionalitat espanyola.

4. La Generalitat facilitarà de manera gratuïta la documentació administrativa de competència autonòmica que requerisca ser actualitzada, d'acord amb la identitat de gènere.

5. Els ajuntaments facilitaràn de manera gratuïta la documentació administrativa de competència municipal que requerisca ser actualitzada, d'acord amb la identitat de gènere.

6. La Generalitat facilitarà l'assessorament necessari per a realitzar els canvis oportuns en fitxers d'organismes privats o de caràcter estatal.

Article 10. Serveis d'assessorament i suport a les persones trans, els seus familiars i persones acostades

1. La Generalitat garantirà que les persones trans tinguen dret a:

a) Un servei d'informació, orientació i assessorament, inclòs el legal i d'assistència social incloent-hi els seus familiars i persones acostades en relació amb les necessitats de suport específicament lligades a la condició de persona trans, seguint els principis de proximitat i no-segregació.

b) La promoció de la defensa dels seus drets i de lluita contra la discriminació que pateix en l'àmbit social, cultural, laboral i educatiu.

c) Rebre atenció adequada per part de la Generalitat, així com d'aquelles entitats o empreses que desenvolupen programes subvencionats per l'administració local i autonòmica dirigits a les persones trans.

Article 11. Principis de l'actuació administrativa en matèria d'identitat de gènere

L'actuació de la Generalitat en relació al que preveu aquesta llei s'ajustarà als principis següents:

1. Coordinació entre la Generalitat i les administracions públiques locals, que hauran d'ajustar les seues relacions recíproques als deures d'informació mútua, col·laboració, coordinació i respecte als àmbits competencials respectius.

2. Descentralització i desconcentració en la gestió dels centres i serveis, garantint la màxima proximitat a les persones usuàries d'aquests i la cobertura de tot el territori de la Comunitat Valenciana.

3. Homogeneïtat de les prestacions assistencials previstes en aquesta llei, amb independència de l'administració que assumisca la seua gestió.

4. Igualtat de tracte i prestacions entre les persones usuàries, amb independència del municipi de la Comunitat Valenciana en què tinguen la seua residència.

5. Sufficiència financera i de mitjans materials per a satisfer les situacions objecte de protecció.

6. Eficàcia i agilitat en la prestació de serveis, especialment els de caràcter urgent o immediat.

7. Garantia de la qualitat a través de l'establiment de sistemes de control, avaluació i comprovació periòdica del desplegament d'aquesta llei per part del Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana, que permeten verificar l'eficàcia de les actuacions i serveis que preveu aquesta llei.

Article 12. Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana

Es crea un òrgan de caràcter consultiu denominat Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana, en el qual es troben representades les associacions i administracions competents en l'àmbit d'aplicació d'aquesta llei. L'òrgan esmentat, la composició i el seu règim de funcionament es desenvoluparan reglamentàriament, es reunirà com a mínim dues vegades per any i elevarà un informe anual sobre la situació de les

las administraciones referidas en el artículo 2.2, eliminando el carácter público de aquellos datos que hagan referencia al pasado en el que conste un género distinto del manifestado. Asimismo se mantendrá, con carácter confidencial, el historial médico del sistema sanitario de la Comunitat Valenciana, de conformidad con lo establecido en el apartado anterior.

f) Para las personas trans procedentes de otros países y con residencia en la Comunitat Valenciana, la documentación administrativa referida anteriormente se entenderá vigente hasta el momento en que puedan proceder al cambio registral en su país de origen u obtengan la nacionalidad española.

4. La Generalitat facilitarà de manera gratuïta la documentació administrativa de competència autonòmica que requiera ser actualizada acorde a la identidad de género.

5. Los ayuntamientos facilitarán de manera gratuita la documentación administrativa de competencia municipal que requiera ser actualizada acorde a la identidad de género.

6. La Generalitat facilitarà el asesoramiento necesario para realizar los cambios oportunos en ficheros de organismos privados o de carácter estatal.

Artículo 10. Servicios de asesoramiento y apoyo a las personas trans, sus familiares y personas allegadas

1. La Generalitat garantirà que las personas trans tengan derecho a:

a) Un servicio de información, orientación y asesoramiento, incluido el legal y de asistencia social con inclusión de sus familiares y personas allegadas en relación con las necesidades de apoyo específicamente ligadas a la condición de persona trans, siguiendo los principios de cercanía y no segregación.

b) La promoción de la defensa de sus derechos y de lucha contra la discriminación que padece en el ámbito social, cultural, laboral y educativo.

c) Recibir atención adecuada por parte de la Generalitat, así como de aquellas entidades o empresas que desarrollen programas subvencionados por la administración local y autonómica dirigidos a las personas trans.

Artículo 11. Principios de la actuación administrativa en materia de identidad de género

La actuación de la Generalitat en relación a lo previsto en esta ley se ajustará a los siguientes principios:

1. Coordinación entre la Generalitat y las administraciones públicas locales, que deberán ajustar sus relaciones recíprocas a los deberes de información mutua, colaboración, coordinación y respeto a los ámbitos competenciales respectivos.

2. Descentralización y desconcentración en la gestión de los centros y servicios, garantizando la máxima proximidad a las personas usuarias de los mismos y la cobertura de todo el territorio de la Comunitat Valenciana.

3. Homogeneidad de las prestaciones asistenciales previstas en esta ley, con independencia de la administración que asuma su gestión.

4. Igualdad de trato y prestaciones entre las personas usuarias, con independencia del municipio de la Comunitat Valenciana en que tengan su residencia.

5. Sufficiencia financiera y de medios materiales para satisfacer las situaciones objeto de protección.

6. Eficacia y agilidad en la prestación de servicios, especialmente los de carácter urgente o inmediato.

7. Garantía de la calidad a través del establecimiento de sistemas de control, evaluación y comprobación periódica del desarrollo de esta ley por parte del Consejo Consultivo Trans de la Comunitat Valenciana que permitan verificar la eficacia de las actuaciones y servicios previstos en esta ley.

Artículo 12. Consejo Consultivo Trans de la Comunitat Valenciana

Se crea un órgano de carácter consultivo denominado Consejo Consultivo Trans de la Comunitat Valenciana, en el que se encuentren representadas las asociaciones y administraciones competentes en el ámbito de aplicación de esta ley. Dicho órgano, cuya composición y régimen de funcionamiento se desarrollará reglamentariamente, se reunirá como mínimo dos veces por año y elevará un informe anual sobre la situación

persones objecte d'aquesta llei en l'àmbit de la Comunitat Valenciana, amb propostes de millora i adaptació dels serveis o administracions competents sobre la base dels fets que constaten. L'informe esmentat serà remès a les Corts Valencianes.

Article 13. Col·laboració en la implementació de polítiques

La Generalitat col·laborarà amb les associacions i el Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana en la planificació, el disseny, l'execució i l'avaluació de les polítiques contemplades en l'àmbit d'aplicació d'aquesta llei.

TÍTOL IV

Polítiques d'atenció a les persones trans i mesures contra la discriminació per motiu d'identitat o expressió de gènere

CAPÍTOL I

De l'atenció sanitària

Article 14. Protecció del dret a la salut física, mental, sexual i reproductiva

Totes les persones tenen dret al més alt nivell de gaudi de la salut física i mental, inclosa la salut sexual i reproductiva, sense cap discriminació per raó de la seua identitat de gènere sentida o expressada.

El sistema sanitari públic de la Comunitat Valenciana:

1. Garantirà que la política sanitària siga respectuosa cap a les persones amb independència de la seua identitat o expressió de gènere.
2. Incorporarà serveis i programes específics de promoció, prevenció i atenció a les necessitats particulars de les persones trans, inclosos protocols ginecològics específics. Algunes d'aquestes mesures s'estendran a les famílies, les parelles i l'entorn social, en especial quan siguen menors d'edat.
3. Inclourà en les campanyes institucionals que s'organitzen sobre temes d'actualitat sanitària, la realitat de les persones trans.
4. Garantirà, en l'àmbit de la donació de sang, medul·la òssia, teixits i òrgans la igualtat de drets i obligacions de les persones trans, atenent únicament els criteris d'exclusió de caràcter mèdic que tinguen fonament científic demostrat.
5. Oferirà totes les prestacions assistencials a què fa referència aquesta llei. En el cas que alguna d'elles no estiga disponible, s'articularan els procediments necessaris per a la seua derivació més adequada, amb prioritat en el sistema nacional de salut.

Article 15. Atenció sanitària a les persones trans

1. El sistema sanitari públic de la Comunitat Valenciana atendrà les persones trans d'acord amb els principis de no-discriminació, atenció integral, de qualitat i respecte a la seua identitat de gènere en les mateixes condicions que a la resta de les persones usuàries del sistema.
2. Les persones trans tindran dret a:
 - a) Accedir als tractaments oferits dins de la cartera de serveis que els siguen aplicables.
 - b) Rebre informació i valoració del procés d'atenció individualitzat que facilite la presa de decisions informades respecte a tots els tractaments que els afecten. Cap tractament no podrà ser aplicat sense obtindre prèviament el corresponent consentiment informat i garantint que haja sigut lliure i voluntàriament acceptat d'acord amb la legislació vigent.
 - c) Sol·licitar en qualsevol moment una segona opinió de les persones professionals expertes, respecte del seu procés i tractament, en els termes establerts en la legislació vigent.
 - d) A la privacitat en totes les seues consultes i conversacions així com a la confidencialitat en el tractament de totes les seues dades personals, administratives i clíniques. Respecte d'això, una vegada sol·licitada la documentació administrativa esmentada en l'article 9, es garantirà l'expedició de la documentació d'identificació per a l'assistència sanitària amb el nom corresponent a la identitat de gènere sentida.
 - e) Rebre per escrit tota la informació arrellegada en el seu historial de salut relativa al tractament que haja seguit fins al moment, a fi de facilitar-ne la continuïtat en cas de desplaçar-se a una altra comunitat autònoma o a un altre país.

de las personas objeto de esta ley en el ámbito de la Comunitat Valenciana, con propuestas de mejora y adaptación de los servicios o administraciones competentes sobre la base de los hechos que constaten. Dicho informe será remitido a las Corts Valencianes.

Artículo 13. Colaboración en la implementación de políticas

La Generalitat colaborará con las asociaciones y el Consejo Consultivo Trans de la Comunitat Valenciana en la planificación, diseño, ejecución y evaluación de las políticas contempladas en el ámbito de aplicación de la presente ley.

TÍTULO IV

Políticas de atención a las personas trans y medidas contra la discriminación por motivo de identidad o expresión de género

CAPÍTULO I

De la atención sanitaria

Artículo 14. Protección del derecho a la salud física, mental, sexual y reproductiva

Todas las personas tienen derecho al más alto nivel de disfrute de la salud física y mental, incluida la salud sexual y reproductiva, sin discriminación alguna por razón de su identidad de género sentida o expresada.

El sistema sanitario público de la Comunitat Valenciana:

1. Garantizará que la política sanitaria sea respetuosa hacia las personas con independencia de su identidad o expresión de género.
2. Incorporará servicios y programas específicos de promoción, prevención y atención a las necesidades particulares de las personas trans, incluyendo protocolos ginecológicos específicos. Algunas de estas medidas se extenderán a sus familias, parejas y entorno social, en especial cuando sean menores de edad.
3. Incluirá en las campañas institucionales que se organicen sobre temas de actualidad sanitaria, la realidad de las personas trans.
4. Garantizará, en el ámbito de la donación de sangre, médula ósea, tejidos y órganos la igualdad de derechos y obligaciones de las personas trans, atendiendo únicamente a los criterios de exclusión de carácter médico que tengan demostrado fundamento científico.
5. Ofertará todas las prestaciones asistenciales a las que hace referencia esta ley. En el caso de que alguna de ellas no estuviera disponible, se articularán los procedimientos necesarios para su derivación más adecuada, con prioridad en el sistema nacional de salud.

Artículo 15. Atención sanitaria a las personas trans

1. El sistema sanitario público de la Comunitat Valenciana atenderá a las personas trans conforme a los principios de no discriminación, atención integral, de calidad y respeto a su identidad de género en las mismas condiciones que al resto de las personas usuarias del sistema.
2. Las personas trans tendrán derecho a:
 - a) Acceder a los tratamientos ofertados dentro de la cartera de servicios que les fueran de aplicación.
 - b) Recibir información y valoración del proceso de atención individualizado que facilite la toma de decisiones informadas respecto a todos los tratamientos que les afecten. Ningún tratamiento podrá ser aplicado sin obtener previamente el correspondiente consentimiento informado y garantizando que haya sido libre y voluntariamente aceptado conforme a la legislación vigente.
 - c) Solicitar en cualquier momento una segunda opinión de las personas profesionales expertos, al respecto de su proceso y tratamiento, en los términos establecidos en la legislación vigente.
 - d) A la privacidad en todas sus consultas y conversaciones así como a la confidencialidad en el tratamiento de todos sus datos personales, administrativos y clínicos. A este respecto, una vez solicitada la documentación administrativa referida en el artículo 9, se garantizará la expedición de la documentación de identificación para la asistencia sanitaria con el nombre correspondiente a la identidad de género sentida.
 - e) Recibir por escrito toda la información recogida en su historial de salud relativa al tratamiento que haya seguido hasta el momento, al objeto de facilitar la continuidad del mismo en caso de desplazarse a otra comunidad autónoma o a otro país.

3. Dins de les seues competències, el sistema sanitari públic de la Comunitat Valenciana oferirà a les persones trans, i en els casos en què es requerisca a les esmentades en l'article 14.2, la següent cartera de serveis:

- a) Assessorament sexològic.
- b) Teràpia farmacològica i hormonal en el procés de transició cap al gènere sentit. En cas de desabastiment farmacològic, la conselleria competent en matèria de sanitat garantirà l'accés als medicaments necessaris, inclosa l'opció de farmàcia hospitalària.
- c) Tractaments quirúrgics de cirurgia d'exèresi de mama i de genitals, d'implant de pròtesis mamàries i reconstructiva de genitals i altres tractaments mèdics o quirúrgics per a la modificació corporal que asseguren la seua congruència amb la identitat de gènere de la persona, inclosos els necessaris per a la modificació del to i el timbre de veu quan es requerisquen.
- d) Suport psicològic durant les fases d'hormonació i cirurgies, per a portar a bon terme el procés de transició cap al gènere sentit i l'adherència al tractament hormonal.
- e) Accés a les tècniques de reproducció assistida, incloent-hi com a beneficiàries a totes les persones trans amb capacitat gestant i les seues parelles, en les mateixes condicions que la resta de persones usuàries.
- f) Accés a les tècniques de congelació de teixit gonadal i cèl·lules reproductives per a la seua futura recuperació, en les mateixes condicions que la resta de persones usuàries, abans de l'inici de qualsevol tractament que pugua comprometre la seua capacitat reproductora.

La cartera de serveis oferida s'actualitzarà adaptant-se a l'avanç del coneixement científic, sent la conselleria competent en matèria de sanitat la responsable de la seua actualització.

- g) Accés al material de pròtesi necessari que requerisca la persona trans per a dur a terme el procés de transició.

Article 16. Atenció sanitària a les persones trans menors d'edat

1. Les persones trans menors d'edat tenen dret a rebre tractament mèdic relatiu a la seua identitat trans proporcionat per professionals pediàtrics.

2. Les persones trans menors d'edat tindran dret a:

- a) Rebre tractament per al bloqueig hormonal a l'inici de la pubertat, situació que es determinarà utilitzant aquelles mesures que objectivament siguen aplicables segons marque la literatura mèdica més avançada del moment en què s'haja d'aplicar, per a evitar el desenvolupament de caràcters sexuals secundaris no desitjats.
- b) Rebre tractament hormonal creuat en el moment adequat de la pubertat per a afavorir que el seu desenvolupament corporal es corresponga amb el de les persones de la seua edat, a fi de propiciar el desenvolupament de caràcters sexuals secundaris desitjats.

El tractament esmentat es produirà amb l'autorització dels que posseïsquen la tutela de la persona trans menor d'edat o, si és el cas, per autorització del jutge o la jutgessa corresponent.

El protocol d'actuació determinarà el procediment que s'ha de seguir en aquells casos en què l'equip professional estime la impropedència per existir circumstàncies que posen en risc la salut de la persona trans menor d'edat.

3. La negativa de mares, pares o tutors a autoritzar tractaments relacionats amb la identitat trans o que s'establisca preventivament un tractament d'inhibició del desenvolupament hormonal, podrà ser recorreguda davant l'autoritat judicial. En tot cas, caldrà ajustar-se al criteri de l'interès superior de la persona trans menor d'edat.

4. A l'efecte que conste el posicionament o consentiment de la persona trans menor d'edat en el procediment, aquesta haurà de ser escoltada atenent el que preveu la normativa sobre autonomia del pacient i drets i obligacions en matèria d'informació i documentació clínica sanitària, així com la relativa a la protecció de la infància i l'adolescència.

Article 17. Unitats de referència per a la identitat de gènere

Per a dur a terme les funcions previstes en aquesta llei, es crearan unitats de referència per a la identitat de gènere (UIG), i es garantirà almenys una unitat en cada província.

Des de les UIG es proporcionarà l'atenció sanitària requerida en els processos de transició i s'instrumentarà el procés d'atenció sanitària integral que s'ha de seguir per a cada persona trans, d'acord amb les seues circumstàncies personals, el seu estat de salut i els seus desitjos de canvi

3. Dentro de sus competencias, el sistema sanitario público de la Comunitat Valenciana ofertará a las personas trans, y en los casos en que se requiera a las referidas en el artículo 14.2, la siguiente cartera de servicios:

- a) Asesoramiento sexológico.
- b) Terapia farmacológica y hormonal en el proceso de transición hacia el género sentido. En caso de desabastecimiento farmacológico, la conselleria competente en materia de sanidad garantizará el acceso a los medicamentos necesarios, incluyendo la opción de farmacia hospitalaria.
- c) Tratamientos quirúrgicos de cirugía de exéresis de mama y de genitales, de implante de prótesis mamarias y reconstructiva de genitales y otros tratamientos médicos o quirúrgicos para la modificación corporal que aseguren su congruencia con la identidad de género de la persona, incluyendo los necesarios para la modificación del tono y timbre de voz cuando se requieran.
- d) Apoyo psicológico durante las fases de hormonación y cirugías, para llevar a buen término el proceso de transición hacia el género sentido y la adherencia al tratamiento hormonal.
- e) Acceso a las técnicas de reproducción asistida, incluyendo como beneficiarias a todas las personas trans con capacidad gestante y a sus parejas, en las mismas condiciones que el resto de personas usuarias.
- f) Acceso a las técnicas de congelación de tejido gonadal y células reproductivas para su futura recuperación, en las mismas condiciones que el resto de personas usuarias, antes del inicio de cualquier tratamiento que pudiera comprometer su capacidad reproductora.

La cartera de servicios ofertada se actualizará adaptándose al avance del conocimiento científico, siendo la conselleria competente en materia de sanidad la responsable de su actualización.

- g) Acceso al material de prótesis necesario que requiera la persona trans para llevar a cabo el proceso de transición.

Artículo 16. Atención sanitaria a las personas trans menores de edad

1. Las personas trans menores de edad tienen derecho a recibir tratamiento médico relativo a su identidad trans proporcionado por profesionales pediátricos.

2. Las personas trans menores de edad tendrán derecho a:

- a) Recibir tratamiento para el bloqueo hormonal al inicio de la pubertad, situación que se determinará utilizando aquellas medidas que objetivamente sean aplicables según marque la literatura médica más avanzada del momento en que se tenga que aplicar, para evitar el desarrollo de caracteres sexuales secundarios no deseados.
- b) Recibir tratamiento hormonal cruzado en el momento adecuado de la pubertad para favorecer que su desarrollo corporal se corresponda con el de las personas de su edad, a fin de propiciar el desarrollo de caracteres sexuales secundarios deseados.

Dicho tratamiento se producirá bajo la autorización de quienes posean la tutela de la persona trans menor de edad o, en su caso, por autorización del juez o la jueza correspondiente.

El protocolo de actuación determinará el procedimiento a seguir en aquellos casos en que el equipo profesional estime la impropedencia por existir circunstancias que pongan en riesgo la salud de la persona trans menor de edad.

3. La negativa de madres, padres o tutores a autorizar tratamientos relacionados con la identidad trans o a que se establezca preventivamente un tratamiento de inhibición del desarrollo hormonal, podrá ser recurrida ante la autoridad judicial. En todo caso, se atenderá al criterio del interés superior de la persona trans menor de edad.

4. A los efectos de que conste el posicionamiento o consentimiento de la persona trans menor de edad en el procedimiento, esta deberá ser escuchada atendiendo a lo previsto en la normativa sobre autonomía del paciente y derechos y obligaciones en materia de información y documentación clínica sanitaria, así como la relativa a la protección de la infancia y la adolescencia.

Artículo 17. Unidades de referencia para la identidad de género

Para llevar a cabo las funciones previstas en esta ley, se crearán unidades de referencia para la identidad de género (UIG), garantizándose al menos una unidad en cada provincia.

Desde las UIG se proporcionará la atención sanitaria requerida en los procesos de transición y se instrumentará el proceso de atención sanitaria integral a seguir para cada persona trans, conforme a sus circunstancias personales, a su estado de salud y a sus deseos de cambio en

en la manifestació biològica, d'acord amb el gènere sentit com a propi, i s'elaborarà un itinerari individual de procés de transició.

Per a això, elaboraran els protocols d'actuació sanitària adequats als criteris objectius i estàndards assistencials en la matèria i establiran els circuits de derivació més adequats.

El seu àmbit de referència serà supradepartamental, podent establir-se unitats d'àmbit de referència de la Comunitat Valenciana per a les opcions de caràcter quirúrgic. El seu nombre serà l'adequat per a assegurar que les prestacions ofertes en aquestes unitats responguen als màxims estàndards de qualitat i garantint al màxim l'accessibilitat.

Les seues funcions s'establiran en la normativa reguladora de les unitats de referència.

Estaran constituïdes per equips multidisciplinaris de professionals sanitaris coneixedors de la realitat de les persones trans i amb experiència suficient i demostrada en la matèria, tant de l'especialitat concreta en què s'emmarque el tractament, com de la identitat trans i la diversitat sexual en general.

Article 18. Formació dels professionals sanitaris

El sistema sanitari públic de la Comunitat Valenciana garantirà la formació específica, continuada i actualitzada de professionals sanitaris que atenguen persones trans.

Serán obligaciones del sistema sanitario público de la Comunitat Valenciana:

1. Garantir que el personal sanitari compten amb la formació adequada quant a la diversitat sexual i de gènere, d'acord amb els principis arrellegats en aquesta llei.

2. Establir les mesures adequades, en col·laboració amb les societats professionals corresponents i amb les universitats de la Comunitat Valenciana, per a facilitar, en el marc del foment i la participació en les activitats d'investigació en el camp de les ciències de la salut i la innovació tecnològica, el dret del personal sanitari a rebre formació específica de qualitat en matèria de diversitat sexual i de gènere.

3. Promoure la realització d'estudis, investigació i desenvolupament de polítiques sanitàries específiques en matèria d'identitat de gènere en estreta col·laboració amb les societats professionals corresponents i amb les universitats de la Comunitat Valenciana.

Article 19. Guies de recomanacions

Amb l'objectiu de facilitar l'accés a les prestacions i oferir la millor informació possible en matèria d'identitat trans, des del sistema sanitari públic de la Comunitat Valenciana s'elaboraran guies d'informació i recomanacions sobre els serveis oferts per la sanitat pública valenciana i amb informació sanitària a les persones trans i el seu entorn.

Article 20. Estadístiques i tractament de dades

La conselleria competent en matèria de sanitat, tenint en compte les previsions regulades en la normativa bàsica, proporcionarà, per al seguiment de l'atenció sanitària de les persones trans, les estadístiques necessàries sobre els resultats dels diferents tractaments, teràpies i intervencions que es duguen a terme, amb detall de les tècniques empleades, complicacions i reclamacions sorgides, com també l'avaluació de la qualitat assistencial.

La recollida de les dades anteriors amb fins estadístics s'ajustarà als principis de confidencialitat, transparència, especialitat i proporcionalitat. El secret estadístic obliga a no difondre, en cap cas, les dades personals de les persones trans siga quin en siga l'origen.

Per a l'elaboració de les estadístiques previstes en el paràgraf anterior es crearà un fitxer automatitzat, del qual serà titular la conselleria competent en matèria de sanitat, en els termes que preveu la Llei orgànica 15/1999, de 13 de desembre, de protecció de dades de caràcter personal.

CAPÍTOL II

Medures en l'àmbit de l'educació

Article 21. Actuacions en matèria d'identitat de gènere, expressió de gènere, diversitat sexual i familiar en l'àmbit educatiu

La Generalitat:

1. Vetlarà perquè el sistema educatiu siga un espai respectuós, lliure de tota pressió, agressió o discriminació per motius d'identitat de gènere

la manifestació biològica, acorde con el género sentido como propio, elaborándose un itinerario individual de proceso de transición.

Para ello, elaborarán los protocolos de actuación sanitaria adecuados a los criterios objetivos y estándares asistenciales en la materia y establecerán los circuitos de derivación más adecuados.

Su ámbito de referencia será supradepartamental, pudiendo establecerse unidades de ámbito de referencia de la Comunitat Valenciana para las opciones de carácter quirúrgico. Su número será el adecuado para asegurar que las prestaciones ofertadas en estas unidades respondan a los máximos estándares de calidad y garantizando al máximo la accesibilidad.

Sus funciones se establecerán en la normativa reguladora de las unidades de referencia.

Estarán constituidas por equipos multidisciplinarios de profesionales sanitarios conocedores de la realidad de las personas trans y con experiencia suficiente y demostrada en la materia, tanto de la especialidad concreta en que se enmarque el tratamiento, como de la identidad trans y la diversidad sexual en general.

Artículo 18. Formación de los profesionales sanitarios

El sistema sanitario público de la Comunitat Valenciana garantizará la formación específica, continuada y actualizada de profesionales sanitarios que atiendan a personas trans.

Serán obligaciones del sistema sanitario público de la Comunitat Valenciana:

1. Garantizar que el personal sanitario cuente con la formación adecuada en cuanto a la diversidad sexual y de género, de acuerdo con los principios recogidos en esta ley.

2. Establecer las medidas adecuadas, en colaboración con las sociedades profesionales correspondientes y con las universidades de la Comunitat Valenciana, para facilitar, en el marco del fomento y participación en las actividades de investigación en el campo de las ciencias de la salud e innovación tecnológica, el derecho del personal sanitario a recibir formación específica de calidad en materia de diversidad sexual y de género.

3. Promover la realización de estudios, investigación y desarrollo de políticas sanitarias específicas en materia de identidad de género en estrecha colaboración con las sociedades profesionales correspondientes y con las universidades de la Comunitat Valenciana.

Artículo 19. Guías de recomendaciones

Con el objetivo de facilitar el acceso a las prestaciones y ofrecer la mejor información posible en materia de identidad trans, desde el sistema sanitario público de la Comunitat Valenciana se elaborarán guías de información y recomendaciones sobre los servicios ofertados por la sanidad pública valenciana y con información sanitaria a las personas trans y su entorno.

Artículo 20. Estadísticas y tratamiento de datos

La conselleria competente en materia de sanidad, teniendo en cuenta las previsions reguladas en la normativa bàsica, proporcionarà, para el seguimento de la atención sanitaria de las personas trans, las estadísticas necesarias sobre los resultados de los diferentes tratamientos, terapias e intervenciones que se lleven a cabo, con detalle de las técnicas empleadas, complicaciones y reclamaciones surgidas, así como la evaluación de la calidad asistencial.

La recogida de los datos anteriores con fines estadísticos se ajustará a los principios de confidencialidad, transparencia, especialidad y proporcionalidad. El secreto estadístico obliga a no difundir, en ningún caso, los datos personales de las personas trans cualquiera que sea su origen.

Para la elaboración de las estadísticas previstas en el párrafo anterior se creará un fichero automatizado, del que será titular la conselleria competente en materia de sanidad, en los términos previstos en la Ley orgànica 15/1999, de 13 de diciembre, de protección de datos de carácter personal.

CAPÍTULO II

Medidas en el ámbito de la educación

Artículo 21. Actuaciones en materia de identidad de género, expresión de género, diversidad sexual y familiar en el ámbito educativo

La Generalitat:

1. Velará porque el sistema educativo sea un espacio respetuoso, libre de toda presión, agresión o discriminación por motivos de iden-

re, expressió de gènere, diversitat sexual i familiar en qualsevol dels seus vessants o manifestacions i desenvoluparà mesures per a l'efectivitat d'aquests principis.

2. Per a permetre la superació de qualsevol tipus de discriminació en el projecte educatiu de centre, i concretament en la programació general anual de cada curs, s'inclouran aquestes garanties i es garantirà que tots els documents que organitzen la vida, el funcionament i la convivència del centre siguen respectuosos amb la identitat de gènere sentida.

L'equip directiu garantirà l'atenció i el suport a aquelles persones trans que pertanguen a la comunitat educativa que pogueren ser objecte de discriminació en les instal·lacions del centre o en l'entorn educatiu, físic o virtual.

L'esmentada protecció, que inclourà totes les estratègies pedagògiques i psicopedagògiques a l'abast del centre, incorporarà al Pla de convivència i igualtat accions encaminades a la no-discriminació, com també mesures preventives i d'intervenció que donen resposta a possibles casos de vulneració de drets o violència.

El reglament de règim intern regularà la catalogació d'aquestes faltes i les mesures disciplinàries a emprendre en cada cas, d'acord amb la normativa reguladora dels drets i deures dels diferents membres de la comunitat escolar.

3. Impulsarà mesures tendents a garantir el respecte efectiu de la diversitat d'orientacions sexuals, com també l'acceptació de les diferents expressions d'identitat de gènere que permeten superar estereotips i comportaments sexistes i discriminatoris.

4. Realitzarà un diagnòstic sobre la situació de la identitat de gènere, expressió de gènere, diversitat sexual i familiar en l'àmbit educatiu, els resultats del qual seran la base per a implementar les mesures oportunes.

5. Inclourà en els currículums d'educació infantil, primària, secundària, batxillerat, formació professional, formació de persones adultes i ensenyaments de règim especial continguts, criteris i indicadors d'avaluació referents a la identitat i expressió de gènere, diversitat sexual i familiar existent en la societat, incorporant-los de forma transversal a totes les àrees i mòduls del currículum, per a garantir un millor coneixement, i sensibilitzar sobre aquestes realitats. S'hi farà referència, entre altres fonts, a les normes internacionals que garanteixen la protecció dels drets humans i els principis d'igualtat i no-discriminació continguts en els tractats firmats per l'Estat espanyol.

6. Garantirà que els equips d'orientació educativa i psicopedagògica tinguen una formació adequada sobre la identitat de gènere, expressió de gènere, diversitat sexual i familiar per a poder donar suport psicopedagògic a l'alumnat i a les famílies que ho necessiten.

Article 22. Protocol d'atenció educativa a la identitat de gènere

1. La Generalitat elaborarà i posarà a l'abast dels centres educatius un protocol d'atenció educativa a la identitat de gènere que garantirà:

a) El respecte a les identitats o les expressions de gènere que es donen en l'àmbit educatiu i el lliure desenvolupament de la personalitat de l'alumnat d'acord amb la seua identitat.

Per a això, l'esmentat protocol i sense perjudici que en les bases de dades de l'administració educativa es mantinguen les dades d'identitat registrals, establirà l'adequació de la documentació administrativa d'exposició pública i la que puga dirigir-se a l'alumnat i les seues famílies, fent figurar el nom triat per la persona matriculada, amb el consentiment dels seus representants legals, en els casos que ho requeresquen.

En el cas que la persona matriculada no es trobe en situació d'emancipació o no compte amb la suficient condició de maduresa, el nom serà indicat pels seus representants legals, evitant que aparega en tipografia diferent del de la resta de l'alumnat.

b) El respecte a la intimitat de l'alumnat.

c) La coordinació entre les àrees d'educació, sanitat i serveis socials, amb l'objectiu de garantir a una ràpida detecció i actuació davant de situacions discriminatòries o que atempten contra la identitat de gènere expressada per la o el menor.

d) Que la comunitat educativa del centre es dirigisca a les persones trans pel nom que hagen triat. Es respectarà el nom triat en totes les activitats docents i extraescolars organitzades pel centre.

tividad de género, expresión de género, diversidad sexual y familiar en cualquiera de sus vertientes o manifestaciones y desarrollará medidas para la efectividad de estos principios.

2. Para permitir la superación de todo tipo de discriminación en el proyecto educativo de centro, y concretamente en la programación general anual de cada curso, se incluirán estas garantías y se garantizará que todos los documentos que organizan la vida, el funcionamiento y la convivencia del centro sean respetuosos con la identidad de género sentida.

El equipo directivo garantizará la atención y el apoyo a aquellas personas trans que pertenezcan a la comunidad educativa que pudieran ser objeto de discriminación en las instalaciones del centro o en el entorno educativo, físico o virtual.

La mencionada protección, que incluirá todas las estrategias pedagógicas y psicopedagógicas al alcance del centro, incorporará al Plan de convivencia e igualdad acciones encaminadas a la no discriminación, así como medidas preventivas y de intervención que den respuesta a posibles casos de vulneración de derechos o violencia.

El reglamento de régimen interno regulará la catalogación de estas faltas y las medidas disciplinarias a emprender en cada caso, de acuerdo con la normativa reguladora de los derechos y deberes de los diferentes miembros de la comunidad escolar.

3. Impulsará medidas tendentes a garantizar el respeto efectivo de la diversidad de orientaciones sexuales, así como la aceptación de las diferentes expresiones de identidad de género que permiten superar estereotipos y comportamientos sexistas y discriminatorios.

4. Realizará un diagnóstico sobre la situación de la identidad de género, expresión de género, diversidad sexual y familiar en el ámbito educativo, los resultados del cual serán la base para implementar las medidas oportunas.

5. Incluirá en los currículos de educación infantil, primaria, secundaria, bachillerato, formación profesional, formación de personas adultas y enseñanzas de régimen especial contenidos, criterios e indicadores de evaluación referentes a la identidad y expresión de género, diversidad sexual y familiar existente en la sociedad, incorporándolos de forma transversal a todas las áreas y módulos del currículum, para garantizar un mejor conocimiento, y sensibilizar sobre estas realidades. En los mismos se hará referencia, entre otras fuentes, a las normas internacionales que garantizan la protección de los derechos humanos y los principios de igualdad y no discriminación contenidos en los tratados firmados por el Estado español.

6. Garantizará que los equipos de orientación educativa y psicopedagógica tengan una formación adecuada sobre la identidad de género, expresión de género, diversidad sexual y familiar para poder dar apoyo psicopedagógico al alumnado y a las familias que lo necesiten.

Artículo 22. Protocolo de atención educativa a la identidad de género

1. La Generalitat elaborarà i pondrà al alcance de los centros educativos un protocolo de atención educativa a la identidad de género que garantizará:

a) El respeto a las identidades o expresiones de género que se den en el ámbito educativo y el libre desarrollo de la personalidad del alumnado de acuerdo con su identidad.

Para ello, el citado protocolo y sin perjuicio que en las bases de datos de la administración educativa se mantengan los datos de identidad registrales, establecerá la adecuación de la documentación administrativa de exposición pública y la que pueda dirigirse al alumnado y sus familias, haciendo figurar el nombre escogido por la persona matriculada, con el consentimiento de sus representantes legales, en los casos que lo requieran.

En el supuesto de que la persona matriculada no se encuentre en situación de emancipación o no cuente con la suficiente condición de madurez, el nombre será indicado por sus representantes legales, evitando que aparezca en tipografía diferente al del resto del alumnado.

b) El respeto a la intimidad del alumnado.

c) La coordinación entre las áreas de educación, sanidad y servicios sociales, con el objetivo de garantizar una rápida detección y actuación ante situaciones discriminatorias o que atenten contra la identidad de género expresada por la o el menor.

d) Que la comunidad educativa del centro se dirija a las personas trans por el nombre que hayan elegido. Se respetará el nombre elegido en todas las actividades docentes y extraescolares organizadas por el centro.

e) El respecte a la imatge física, com també la lliure elecció de la seua indumentària segons la identitat de gènere sentida.

f) Es garantirà l'accés i l'ús de les instal·lacions del centre d'acord amb la identitat de gènere sentida, incloent-hi els lavabos i els vestuaris.

2. La Generalitat coordinarà els recursos del sistema educatiu i sanitari amb l'objectiu de prevenir situacions de risc que posen en perill el desenvolupament integral i garantescen una adequada protecció a l'alumnat trans, establint procediments per a garantir un adequat acompanyament escolar en el seu procés d'afirmació, a més de tutelar el seu pas pel sistema educatiu.

Al mateix temps, les administracions competents en la protecció de la infància s'ocuparan de detectar, prevenir i solucionar situacions d'assetjament o violència que puguin patir com a conseqüència de l'expressió d'una identitat de gènere no normativa o durant el procés de transició de gènere.

Article 23. Programes i continguts educatius

1. La Generalitat, en l'àmbit de les seues competències, adoptarà les mesures necessàries per a vetllar perquè els continguts educatius promueguen el respecte i la protecció del dret a la identitat de gènere, expressió de gènere, diversitat sexual i familiar en qualsevol dels seus aspectes, garantint d'aquesta manera una escola inclusiva i d'igualtat en l'àmbit de l'ensenyament públic, concertat i privat.

2. El projecte educatiu de centre haurà d'abordar de forma específica la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar. Aquests continguts s'inclouran en els temaris de forma transversal i específica. L'administració educativa dotarà convenientment els centres amb les eines i recursos necessaris per a la implantació d'aquests continguts.

3. L'administració educativa garantirà la inclusió de formació específica sobre identitat de gènere, expressió de gènere, diversitat sexual i familiar, en els cicles formatius de l'àmbit educatiu, social i sanitari.

4. Els centres educatius comptaran amb una persona que coordinarà el Pla de convivència i igualtat i les activitats de sensibilització dirigides a tota la comunitat educativa, sobre identitat de gènere, expressió de gènere, diversitat sexual i familiar.

5. La Generalitat crearà les línies formatives del professorat necessàries perquè les persones encarregades de coordinar, per una banda, el pla d'igualtat i convivència i, per una altra, d'aplicar el protocol d'atenció educativa a la identitat de gènere, reben la formació adequada per a complir les seues funcions.

Article 24. Accions de formació i divulgació

1. El personal docent no universitari, a través dels plans de formació del professorat de la conselleria amb competències en educació, rebrà la formació necessària i adequada per a conèixer i integrar en la seua labor docent continguts relacionats amb la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar, per a prevenir el sexisme i la violència, com també per a contribuir a eliminar actituds i pràctiques discriminatòries.

2. L'administració educativa garantirà la inclusió de formació específica als equips directius de centres educatius per a la gestió de la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar.

3. Els centres educatius realitzaran accions de foment del respecte a la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar amb la participació de tota la comunitat educativa, i en particular, amb les associacions de mares i pares de l'alumnat.

4. En aquesta línia, els centres educatius inclouran en els seus plans de formació del professorat cursos de formació impartits per professionals o organitzacions que treballen pel respecte a la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar. Aquestes accions hauran de constar en la programació general anual dels centres educatius.

Article 25. Universitat

1. Les universitats de la Comunitat Valenciana garantirán el respecte i la protecció del dret a la igualtat i no-discriminació per qüestions relacionades amb la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat

e) El respeto a la imagen física, así como la libre elección de su indumentaria según la identidad de género sentida.

f) Se garantizará el acceso y el uso de las instalaciones del centro de acuerdo con la identidad de género sentida, incluyendo los lavabos y los vestuarios.

2. La Generalitat coordinarà los recursos del sistema educativo y sanitario con el objetivo de prevenir situaciones de riesgo que pongan en peligro el desarrollo integral y garanticen una adecuada protección al alumnado transexual, estableciendo procedimientos para garantizar un adecuado acompañamiento escolar en su proceso de afirmación, además de tutelar su paso por el sistema educativo.

Al mismo tiempo, las administraciones competentes en la protección de la infancia se ocuparán de detectar, prevenir y solucionar situaciones de acoso o violencia que puedan sufrir como consecuencia de la expresión de una identidad de género no normativa o durante el proceso de transición de género.

Artículo 23. Programas y contenidos educativos

1. La Generalitat, en el ámbito de sus competencias, adoptará las medidas necesarias para velar porque los contenidos educativos promuevan el respeto y la protección del derecho a la identidad de género, expresión de género, diversidad sexual y familiar en cualquiera de sus aspectos, garantizando de esta manera una escuela inclusiva y de igualdad en el ámbito de la enseñanza pública, concertada y privada.

2. El proyecto educativo de centro tendrá que abordar de forma específica la identidad de género, la expresión de género, la diversidad sexual y familiar. Estos contenidos se incluirán en los temarios de forma transversal y específica. La administración educativa dotará convenientemente a los centros con las herramientas y recursos necesarios para la implantación de estos contenidos.

3. La administración educativa garantizará la inclusión de formación específica sobre identidad de género, expresión de género, diversidad sexual y familiar, en los ciclos formativos del ámbito educativo, social y sanitario.

4. Los centros educativos contarán con una persona que coordinará el Plan de convivencia e igualdad y las actividades de sensibilización dirigidas a toda la comunidad educativa, sobre identidad de género, expresión de género, diversidad sexual y familiar.

5. La Generalitat crearà las líneas formativas del profesorado necesarias para que las personas encargadas de coordinar, por un lado, el plan de igualdad y convivencia y, por otro, de aplicar el protocolo de atención educativa a la identidad de género, reciban la formación adecuada para cumplir sus funciones.

Artículo 24. Acciones de formación y divulgación

1. El personal docente no universitario, a través de los planes de formación del profesorado de la conselleria con competencias en educación, recibirá la formación necesaria y adecuada para conocer e integrar en su labor docente contenidos relacionados con la identidad de género, la expresión de género, la diversidad sexual y familiar, para prevenir el sexismo y la violencia, así como para contribuir a eliminar actitudes y prácticas discriminatorias.

2. La administración educativa garantizará la inclusión de formación específica a los equipos directivos de centros educativos para la gestión de la identidad de género, la expresión de género, la diversidad sexual y familiar.

3. Los centros educativos realizarán acciones de fomento del respeto a la identidad de género, la expresión de género, la diversidad sexual y familiar con la participación de toda la comunidad educativa, y en particular, con las asociaciones de madres y padres del alumnado.

4. En esta línea, los centros educativos incluirán en sus planes de formación del profesorado cursos de formación impartidos por profesionales u organizaciones que trabajan por el respeto a la identidad de género, la expresión de género, la diversidad sexual y familiar. Estas acciones tendrán que constar en la programación general anual de los centros educativos.

Artículo 25. Universidad

1. Las universidades de la Comunitat Valenciana garantizarán el respeto y la protección del derecho a la igualdad y no discriminación por cuestiones relacionadas con la identidad de género, la expresión

sexual i familiar en qualsevol de les seues manifestacions. Aquesta protecció s'aplicarà sobre tota la comunitat universitària.

2. Les universitats adaptaran el protocol educatiu a què fa referència l'article 22, per a atendre l'alumnat trans, incloent-hi mesures de seguiment i de coordinació amb els centres d'accés.

3. La Generalitat, en col·laboració amb les universitats valencianes, promourà accions informatives, divulgatives i formatives entorn de la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar en qualsevol de les seues manifestacions, que permeten detectar, prevenir i corregir accions de discriminació o assetjament en el context universitari, com també evitar la impartició de continguts discriminatoris cap a la persona per aquests motius.

Així mateix, les universitats de la Comunitat Valenciana prestaran atenció, protecció i suport en el seu àmbit d'acció a l'alumnat, personal docent i personal d'administració i serveis que pogueren ser objecte de discriminació per orientació sexual, identitat o expressió de gènere al si de la comunitat universitària.

4. La Generalitat, junt amb les universitats de la Comunitat Valenciana, adoptarà mesures de suport a la realització d'estudis i projectes d'investigació sobre identitat de gènere, expressió de gènere, diversitat sexual i familiar en tots els seus vessants, alhora que impulsarà l'existència de grups d'investigació especialitzats en identitat i expressió de gènere o la creació d'una càtedra.

5. La Generalitat Valenciana promourà que les universitats valencianes fomenten la formació i la recerca en matèria d'identitats de gènere i impulsen la creació i l'establiment d'unitats d'atenció a la diversitat.

CAPÍTOL III

Mesures en l'àmbit laboral i de la responsabilitat social

Article 26. Polítiques de foment de la igualtat i no-discriminació en el treball

1. La Generalitat, en l'exercici de les seues competències en matèria de treball i relacions laborals, inclourà en els seus corresponents plans i mesures de formació, orientació, inserció i inspecció a les persones trans. Aquestes mesures estaran encaminades a la seua inserció i permanència en l'ocupació.

2. A l'efecte, adoptarà mesures adequades i eficaces que tinguen per objecte:

a) La promoció i la defensa de la igualtat de tracte en l'accés a l'ocupació i en el seu exercici.

b) Promoure, en l'àmbit de la formació per a l'ocupació, el respecte dels drets d'igualtat i no-discriminació de les persones per motius d'identitat i expressió de gènere.

c) Fomentar la prevenció, la correcció i l'eliminació de tota forma de discriminació per identitat de gènere en matèria d'accés a l'ocupació, contractació i condicions de treball.

d) Informació i divulgació sobre drets i normativa relacionada amb les persones trans, incloent-hi campanyes en mitjans de comunicació.

e) Incorporar en les convocatòries d'ajudes i subvencions de foment de l'ocupació criteris d'igualtat d'oportunitats i mesures de bonificació fiscal o subvenció per a la integració laboral de les persones trans en les empreses.

f) Incorporar en les convocatòries d'ajudes per a la conciliació de la vida laboral i familiar, clàusules que contemplen la diversitat familiar.

g) L'impuls, a través dels agents socials, de la inclusió en els convenis col·lectius, de clàusules de promoció, prevenció, eliminació i correcció de tota forma de discriminació per causa d'identitat o expressió de gènere.

h) L'impuls per a l'elaboració de plans de diversitat que inclouen expressament les persones trans, en especial en les petites i mitjanes empreses.

i) Garantir la no-discriminació en l'accés a l'ocupació de les persones trans i incloure una tercera opció on s'haja de triar el gènere en formularis, currículums i qualsevol altra documentació sol·licitada.

de género, la diversidad sexual y familiar en cualquiera de sus manifestaciones. Esta protección se aplicará sobre toda la comunidad universitaria.

2. Las universidades adaptarán el protocolo educativo al que hace referencia el artículo 22, para atender al alumnado trans, incluyendo medidas de seguimiento y de coordinación con los centros de acceso.

3. La Generalitat, en colaboración con las universidades valencianas, promoverá acciones informativas, divulgativas y formativas en torno a la identidad de género, la expresión de género, la diversidad sexual y familiar en cualquiera de sus manifestaciones, que permitan detectar, prevenir y corregir acciones de discriminación o acoso en el contexto universitario, así como evitar la impartición de contenidos discriminatorios hacia la persona por estos motivos.

Asimismo, las universidades de la Comunitat Valenciana prestarán atención, protección y apoyo en su ámbito de acción al estudiantado, personal docente y personal de administración y servicios que pudiera ser objeto de discriminación por orientación sexual, identidad o expresión de género en el seno de la comunidad universitaria.

4. La Generalitat, junto con las universidades de la Comunitat Valenciana, adoptará medidas de apoyo a la realización de estudios y proyectos de investigación sobre identidad de género, expresión de género, diversidad sexual y familiar en todas sus vertientes, así como impulsará la existencia de grupos de investigación especializados en identidad y expresión de género o la creación de una cátedra.

5. La Generalitat Valenciana promoverá que las universidades valencianas fomenten la formación e investigación en materia de identidades de género e impulsen la creación y el establecimiento de unidades de atención a la diversidad.

CAPÍTULO III

Medidas en el ámbito laboral y de la responsabilidad social

Artículo 26. Políticas de fomento de la igualdad y no discriminación en el empleo

1. La Generalitat, en el ejercicio de sus competencias en materia de empleo y relaciones laborales, incluirá en sus correspondientes planes y medidas de formación, orientación, inserción e inspección a las personas trans. Estas medidas estarán encaminadas a su inserción y permanencia en el empleo.

2. A tal efecto adoptará medidas adecuadas y eficaces que tengan por objeto:

a) La promoción y defensa de la igualdad de trato en el acceso al empleo y en el desempeño del mismo.

b) Promover, en el ámbito de la formación para el empleo, el respeto de los derechos de igualdad y no discriminación de las personas por motivos de identidad y expresión de género.

c) Fomentar la prevención, corrección y eliminación de toda forma de discriminación por identidad de género en materia de acceso al empleo, contratación y condiciones de trabajo.

d) Información y divulgación sobre derechos y normativa relacionada con las personas trans, con inclusión de campañas en medios de comunicación.

e) Incorporar en las convocatorias de ayudas y subvenciones de fomento del empleo criterios de igualdad de oportunidades y medidas de bonificación fiscal o subvención para la integración laboral de las personas trans en las empresas.

f) Incorporar en las convocatorias de ayudas para la conciliación de la vida laboral y familiar, cláusulas que contemplen la diversidad familiar.

g) El impulso, a través de los agentes sociales, de la inclusión en los convenios colectivos, de cláusulas de promoción, prevención, eliminación y corrección de toda forma de discriminación por causa de identidad o expresión de género.

h) El impulso para la elaboración de planes de diversidad que incluyan expresamente a las personas trans, en especial en las pequeñas y medianas empresas.

i) Garantizar la no discriminación en el acceso al empleo de las personas trans, incluyendo una tercera opción donde se tenga que elegir el género en formularios, currículums y cualquier otra documentación solicitada.

Article 27. Accions en l'àmbit de la responsabilitat social empresarial

1. La Generalitat impulsarà l'adopció per part de les empreses de codis ètics i de conducta que contemplen mesures de protecció enfront de la discriminació per raó d'identitat o expressió de gènere.

2. Així mateix, la Generalitat divulgarà les bones pràctiques realitzades per les empreses en matèria d'inclusió i de promoció i garantia d'igualtat i no-discriminació per raó d'identitat o expressió de gènere.

Article 28. Personal de la Generalitat

La Generalitat garantirà que:

1. Els equips d'inspecció mèdica o els organismes encarregats de la prevenció de riscos laborals del personal de la Generalitat tinguen els coneixements necessaris per a tractar de forma adequada a les persones trans.

2. Amb l'objectiu de mantenir la privacitat de les persones trans que no hagen accedit al canvi registral, s'evitarà exposar en les llistes públiques referents al personal, especialment aquelles referents a les eleccions sindicals, la menció de sexe de les persones i s'utilitzarà únicament el nom, els cognoms i el número de DNI.

3. Es prestarà atenció, protecció i ajuda, en el seu àmbit d'actuació, a tot el personal empleat públic de la Generalitat i els organismes que en depenen que pogueren ser objecte de discriminació per la seua orientació sexual, identitat o expressió de gènere.

CAPÍTOL IV

Mesures en l'àmbit social

Article 29. Mesures per a la inserció social de les persones trans

1. Quan una persona trans es trobe en una situació de dificultat social o risc d'exclusió per aquest motiu, els serveis socials contemplaran aquesta circumstància específica a través del programa individual d'inserció.

2. Sense perjudici del que dispose respecte d'això la normativa específica sobre ocupació i serveis socials, la Generalitat elaborarà un programa marc d'actuació per a la inserció i l'atenció social del col·lectiu de persones trans en risc de greu exclusió.

La Generalitat atendrà de manera específica a la situació d'aquelles persones trans que hagen estat expulsades de les seues llars per raó de la manifestació de la seua identitat o l'expressió de gènere amb situació de desemparament.

Si la persona expulsada fóra menor d'edat, els serveis socials de la Comunitat Valenciana interessaran davant de l'autoritat oportuna els tràmits necessaris per al seu acolliment i l'adopció de les mesures oportunes amb relació a la seua guarda i custòdia davant del supòsit d'abandonament o maltractament del o la menor pels seus responsables.

3. Tota persona la identitat de gènere de la qual siga la de dona i siga víctima de la violència de gènere o víctima de tràfic, tindrà accés, en condicions d'igualtat, als recursos assistencials existents.

Article 30. Suport i protecció en situació d'especial vulnerabilitat

La Generalitat:

1. Durà a terme mesures de prevenció de la discriminació i suport a la visibilitat de les persones trans, com a col·lectiu vulnerable. En particular, s'adoptaran mesures específiques de suport, mediació i protecció en els supòsits de menors, adolescents i joves que estiguen sotmesos a pressió o maltractament psicològic en l'àmbit familiar, a causa de la seua identitat o expressió de gènere.

2. Adoptarà els mecanismes necessaris per a la protecció efectiva de menors en atenció a la seua identitat i expressió de gènere que es troben davall la tutela de l'administració, ja siga en centres de menors, pisos tutelats o recurs en què residuen, garantint el respecte absolut a la seua identitat i expressió de gènere, i unes plenes condicions de vida.

3. Garantirà i adoptarà les mesures necessàries per a la protecció i el respecte dels drets de les persones trans amb diversitat funcional.

Els centres i els serveis d'atenció a persones amb diversitat funcional, públics o privats, vetllaran perquè el respecte del dret a la no-discriminació de les persones trans siga real i efectiu.

Artículo 27. Acciones en el ámbito de la responsabilidad social empresarial

1. La Generalitat impulsarà la adopció por parte de las empresas de códigos éticos y de conducta que contemplen medidas de protección frente a la discriminación por razón de identidad o expresión de género.

2. Asimismo, La Generalitat divulgará las buenas prácticas realizadas por las empresas en materia de inclusión y de promoción y garantía de igualdad y no discriminación por razón de identidad o expresión de género.

Artículo 28. Personal de la Generalitat

La Generalitat garantizará que:

1. Los equipos de inspección médica o los organismos encargados de la prevención de riesgos laborales del personal de la Generalitat tengan los conocimientos necesarios para tratar de forma adecuada a las personas trans.

2. Con el objetivo de mantener la privacidad de las personas trans que no hayan accedido al cambio registral, se evitará exponer en las listas públicas referentes al personal, especialmente aquellas referentes a las elecciones sindicales, la mención de sexo de las personas, utilizando únicamente el nombre, apellidos y número de DNI.

3. Se prestará atención, protección y ayuda, en su ámbito de actuación, a todo el personal empleado público de la Generalitat y sus organismos dependientes que pudieren ser objeto de discriminación por su orientación sexual, identidad o expresión de género.

CAPÍTULO IV

Medidas en el ámbito social

Artículo 29. Medidas para la inserción social de las personas trans

1. Cuando una persona trans se encuentre en una situación de dificultad social o riesgo de exclusión por este motivo, los servicios sociales contemplarán esta circunstancia específica a través del programa individual de inserción.

2. Sin perjuicio de lo que disponga al respecto la normativa específica sobre empleo y servicios sociales, la Generalitat elaborará un programa marco de actuación para la inserción y atención social del colectivo de personas trans en riesgo de grave exclusión.

La Generalitat atenderá de manera específica a la situación de aquellas personas trans que hayan sido expulsadas de sus hogares por razón de la manifestación de su identidad o expresión de género con situación de desamparo.

Si la persona expulsada fuera menor de edad, los servicios sociales de la Comunitat Valenciana interesarán ante la autoridad oportuna los trámites necesarios para su acogimiento y la adopción de las medidas oportunas en relación a su guarda y custodia ante el supuesto de abandono o maltrato del o la menor por sus responsables.

3. Toda persona cuya identidad sea la de mujer y sea víctima de la violencia de género o víctima de trata, tendrá acceso, en condiciones de igualdad, a los recursos asistenciales existentes.

Artículo 30. Apoyo y protección en situación de especial vulnerabilidad

La Generalitat:

1. Llevará a cabo medidas de prevención de la discriminación y apoyo a la visibilidad de las personas trans, como colectivo vulnerable. En particular, se adoptarán medidas específicas de apoyo, mediació n y protecció n en los supuestos de menores, adolescentes y jóvenes que estén sometidos a presión o maltrato psicológico en el ámbito familiar a causa de su identidad o expresión de género.

2. Adoptará los mecanismos necesarios para la protección efectiva de menores en atención a su identidad y expresión de género que se encuentren bajo la tutela de la administración, ya sea en centros de menores, pisos tutelados o recurso en el que residan, garantizando el respeto absoluto a su identidad y expresión de género, y unas plenas condiciones de vida.

3. Garantizará y adoptará las medidas necesarias para la protección y el respeto de los derechos de las personas trans con diversidad funcional.

Los centros y servicios de atención a personas con diversidad funcional, públicos o privados, velarán por que el respeto del derecho a la no discriminación de las personas trans sea real y efectivo.

4. Vetlarà per tal que no es produeixen situacions de discriminació de les persones trans especialment vulnerables per raó d'edat.

5. Adoptarà les mesures necessàries perquè els espais o els equipaments identificats d'acord amb el sexe, als centres de menors, pisos tutelats, centres d'atenció a persones amb diversitat funcional, residències de la tercera edat o en qualsevol altre recurs que aculla persones especialment vulnerables, puguem utilitzar-se per les persones lliurement en atenció al gènere sentit.

6. Prestarà especial protecció a les persones que per tradició o cultura pogueren ser víctimes de discriminació múltiple per raó d'identitat o expressió de gènere.

7. Garantirà en qualsevol cas que en tots els àmbits d'aplicació d'aquesta llei s'aportaran als professionals les eines necessàries per a la no-discriminació i es comptarà amb el personal especialitzat necessari en les diferents matèries, segons es precise en els diferents protocols i mesures a prendre.

8. La Generalitat crearà una cartera d'habitatge tutelat per a donar acolliment temporal a persones trans en situació de tràfic amb finalitat d'explotació sexual i persones trans en risc d'exclusió i en cas de situacions d'extrema vulnerabilitat.

Article 31. Atenció a víctimes de violència per transfòbia

1. La Generalitat, en l'àmbit de les seues competències, prestarà una atenció integral real i efectiva a les persones víctimes de violència motivada per la seua identitat o l'expressió de gènere.

2. Aquesta atenció comprendrà l'assistència i l'assessorament jurídic, l'assistència sanitària, incloent-hi l'atenció especialitzada i les mesures socials en l'atenció primària tendents a facilitar, si així fóra necessari, la seua recuperació integral.

CAPÍTOL V

Mesures en l'àmbit familiar

Article 32. Protecció de la diversitat familiar

Els programes de suport a les famílies contemplaran de forma expressa mesures de suport a la diversitat familiar per raó d'identitat i expressió de gènere. Es prestarà especial atenció al foment del respecte cap als fills i les filles de persones trans, com també de la seua protecció.

Article 33. Adopció i acolliment familiar

1. Es garantirà, de conformitat amb la normativa vigent, que en la valoració de la idoneïtat en els processos d'adopció i acolliment familiar, no existisca discriminació per motiu d'identitat o expressió de gènere.

2. En els centres de menors es treballarà la diversitat familiar a fi de garantir que els i les menors que siguen susceptibles de ser adoptats o acollits siguen coneixedors de la diversitat familiar, per raó d'identitat i expressió de gènere.

Article 34. Violència en l'àmbit familiar relacionada amb la identitat o expressió de gènere

1. Es reconeix com a violència familiar qualsevol forma de violència que s'exerceix en l'àmbit familiar per causa d'identitat o expressió de gènere de qualsevol dels seus membres, incloent-hi el no-respecte per part de qualsevol membre de la família a la identitat o expressió de gènere dels i les menors.

2. La Generalitat adoptarà mesures de suport, mediació i protecció a les víctimes de la violència familiar, per motius d'identitat o expressió de gènere, que garantiscen la protecció de la persona assetjada enfront de la persona assetjadora, facilitant amb això la independència física i econòmica de la víctima.

CAPÍTOL VI

Mesures en l'àmbit de la joventut i les persones majors

Article 35. Protecció de les persones joves trans

1. La Generalitat, a través dels seus organismes amb competències en matèria de joventut, oferirà serveis d'assessorament a les persones

4. Velará porque no se produzcan situaciones de discriminación de las personas trans especialmente vulnerables por razón de edad.

5. Adoptará las medidas necesarias para que los espacios o equipamientos identificados en función del sexo, en los centros de menores, pisos tutelados, centros de atención a personas con diversidad funcional, residencias de la tercera edad o en cualquier otro recurso que acoja a personas especialmente vulnerables, puedan utilizarse por las personas libremente en atención al género sentido.

6. Prestará especial protección a las personas que por tradición o cultura pudieran ser víctimas de discriminación múltiple por razón de identidad o expresión de género.

7. Garantizará en cualquier caso que en todos los ámbitos de aplicación de esta ley se aportará a los profesionales las herramientas necesarias para la no discriminación y se contará con el personal especializado necesario en las diferentes materias, según se precise en los distintos protocolos y medidas a tomar.

8. La Generalitat crearà una cartera de vivienda tutelada para dar acogida temporal a personas trans en situación de trata con finalidad de explotación sexual y personas trans en riesgo de exclusión y en caso de situaciones de extrema vulnerabilidad.

Artículo 31. Atención a víctimas de violencia por transfobia

1. La Generalitat, en el ámbito de sus competencias, prestará una atención integral real y efectiva a las personas víctimas de violencia motivada por su identidad o expresión de género.

2. Esta atención comprenderá la asistencia y asesoramiento jurídico, la asistencia sanitaria, incluyendo la atención especializada y medidas sociales en la atención primaria tendentes a facilitar, si así fuese preciso, su recuperación integral.

CAPÍTULO V

Medidas en el ámbito familiar

Artículo 32. Protección de la diversidad familiar

Los programas de apoyo a las familias contemplarán de forma expresa medidas de apoyo a la diversidad familiar por razón de identidad y expresión de género. Se prestará especial atención al fomento del respeto hacia los hijos e hijas de personas trans, así como de su protección.

Artículo 33. Adopción y acogimiento familiar

1. Se garantizará, de conformidad con la normativa vigente, que en la valoración de la idoneidad en los procesos de adopción y acogimiento familiar, no exista discriminación por motivo de identidad o expresión de género.

2. En los centros de menores se trabajará la diversidad familiar con el fin de garantizar que los y las menores que sean susceptibles de ser adoptados o acogidos sean conocedores de la diversidad familiar por razón de identidad y expresión de género.

Artículo 34. Violencia en el ámbito familiar relacionada con la identidad o expresión de género

1. Se reconoce como violencia familiar cualquier forma de violencia que se ejerza en el ámbito familiar por causa de identidad o expresión de género de cualquiera de sus miembros, incluyendo el no respeto por parte de cualquier miembro de la familia a la identidad o expresión de género de los y las menores.

2. La Generalitat adoptarà mesures de suport, mediació i protecció a les víctimes de la violència familiar, per motius de identitat o expressió de gènere, que garantiscen la protecció de la persona acosada frente a la persona acosadora, facilitando con ello la independencia física y económica de la víctima.

CAPÍTULO VI

Medidas en el ámbito de la juventud y las personas mayores

Artículo 35. Protección de las personas jóvenes trans

1. La Generalitat, a través de sus organismos con competencias en materia de juventud, ofrecerá servicios de asesoramiento a las personas

trans joves i impulsarà campanyes de sensibilització sobre la identitat i expressió de gènere en la joventut.

2. En els cursos de mediació, monitors i formació juvenils s'inclourà formació sobre la identitat i expressió de gènere que els permeta fomentar el respecte i protegir els drets de les persones trans en el seu treball habitual amb adolescents i joves de la Comunitat Valenciana.

3. Totes les entitats juvenils i persones treballadores de qualsevol àmbit que realitzen les seues labors amb la joventut promouran i respectaran amb especial atenció la igualtat de les persones en atenció a la identitat i expressió de gènere.

4. Tots els espais i instal·lacions gestionats per aquestes entitats observaran i compliran amb les mesures necessàries per a la completa inclusió de les persones trans.

Article 36. Protecció de les persones trans majors

1. Les persones trans majors tenen dret a rebre dels serveis socials públics de la Comunitat Valenciana una protecció i una atenció integral per a la promoció de la seua autonomia personal i de l'envelliment actiu, que els permeta una vida digna i independent i el seu benestar social i individual, així com a l'accés a una atenció gerontològica adequada a les seues necessitats, en l'àmbit sanitari, social i assistencial.

L'atenció gerontològica que se cita al punt anterior serà coordinada per les unitats de referència per a identitat de gènere (UIG), que realitzaran inspeccions periòdiques per a verificar-ne el compliment.

2. Les persones trans majors tindran dret a ser ateses en residències adequades a la seua identitat gènere i a rebre un tracte respectuós amb la seua identitat de gènere.

En tot cas, la identificació de la persona trans davant del personal del centre, altres residents i tercers, encara que aquesta no haja procedit a la rectificació en el registre civil de la menció de sexe, n'haurà de respectar la identitat de gènere, amb independència del nom i sexe reflectit en el seu expedient.

3. Les residències de la tercera edat, tant públiques com privades, garantirán el dret a la no-discriminació de persones en atenció a la seua identitat o expressió de gènere, ja siga en la seua individualitat com en la seua relació sentimental.

CAPÍTOL VII

Mesures en l'àmbit de l'oci, la cultura, l'esport, la cooperació internacional i la comunicació

Article 37. Promoció d'una cultura inclusiva

1. La Generalitat reconeix la identitat i expressió de gènere com a part de la construcció d'una cultura inclusiva, diversa i promotora de drets. S'adoptaran mesures que garantisquen la visibilitat de la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar, tant en l'àmbit autonòmic com local, com a part de la cultura ciutadana, la convivència i la construcció de l'expressió cultural.

2. S'adoptaran mesures de suport i foment d'iniciatives i expressions artístiques, culturals, patrimonials, recreatives i esportives relacionades amb la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar.

3. La Generalitat promourà i afavorirà que totes les biblioteques de la seua titularitat i les biblioteques de titularitat municipal compten amb un fons bibliogràfic i filmogràfic específic en matèria d'identitat de gènere, expressió de gènere, diversitat sexual i familiar. El contingut dels materials haurà de ser respectuós amb els drets humans. En les ciutats de més de 20.000 habitants conformaran una secció específica.

4. La Generalitat garantirà l'accés lliure i sense restriccions a les pàgines web que continguin informació sobre la identitat de gènere, l'expressió de gènere, la diversitat sexual i familiar, en tots els accessos públics a internet, tant en biblioteques públiques, centres educatius, així com en sistemes wifi públics.

Article 38. Esport, oci i temps lliure

1. La Generalitat, les federacions esportives i en general el conjunt de les administracions de la Comunitat Valenciana, cada una en l'àmbit

trans joves e impulsarà campanyes de sensibilització sobre la identitat i expressió de gènere en la joventut.

2. En los cursos de mediación, monitores y formación juveniles se incluirá formación sobre la identidad y expresión de género que les permita fomentar el respeto y proteger los derechos de las personas trans en su trabajo habitual con adolescentes y jóvenes de la Comunitat Valenciana.

3. Todas las entidades juveniles y personas trabajadoras de cualquier ámbito que realicen sus labores con la juventud promoverán y respetarán con especial cuidado la igualdad de las personas en atención a la identidad y expresión de género.

4. Todos los espacios e instalaciones gestionados por estas entidades observarán y cumplirán con las medidas necesarias para la completa inclusión de las personas trans.

Artículo 36. Protección de las personas trans mayores

1. Las personas trans mayores tienen derecho a recibir de los servicios sociales públicos de la Comunitat Valenciana una protección y una atención integral para la promoción de su autonomía personal y del envejecimiento activo, que les permita una vida digna e independiente y su bienestar social e individual, así como a acceder a una atención gerontológica adecuada a sus necesidades, en el ámbito sanitario, social y asistencial.

La atención gerontológica a que se refiere el punto anterior será coordinada por las Unidades de referencia para identidad de género (UIG), que realizarán inspecciones periódicas para verificar su cumplimiento.

2. Las personas trans mayores tendrán derecho a ser atendidas en residencias adecuadas a su identidad género y a recibir un trato respetuoso con su identidad de género.

En todo caso, la identificación de la persona trans ante el personal del centro, demás residentes y terceros, aun cuando esta no haya procedido a la rectificación en el registro civil de la menció de sexo, habrá de respetar la identidad de género de la misma, con independencia del nombre y sexo reflejado en su expediente.

3. Las residencias de la tercera edad, tanto públicas como privadas, garantizarán el derecho a la no discriminación de personas en atención a su identidad o expresión de género, ya sea en su individualidad como en su relación sentimental

CAPÍTULO VII

Medidas en el ámbito del ocio, la cultura, el deporte, la cooperación internacional y la comunicación

Artículo 37. Promoción de una cultura inclusiva

1. La Generalitat reconoce la identidad y expresión de género como parte de la construcción de una cultura inclusiva, diversa y promotora de derechos. Se adoptarán medidas que garanticen la visibilidad de la identidad de género, la expresión de género, la diversidad sexual y familiar, tanto en el ámbito autonómico como local, como parte de la cultura ciudadana, la convivencia y la construcción de la expresión cultural.

2. Se adoptarán medidas de apoyo y fomento de iniciativas y expresiones artísticas, culturales, patrimoniales, recreativas y deportivas relacionadas con la identidad de género, la expresión de género, la diversidad sexual y familiar.

3. La Generalitat promoverá y favorecerá que todas las bibliotecas de su titularidad y las bibliotecas de titularidad municipal cuenten con un fondo bibliográfico y filmográfico específico en materia de identidad de género, expresión de género, diversidad sexual y familiar. El contenido de los materiales deberá ser respetuoso con los derechos humanos. En las ciudades de más de 20.000 habitantes conformarán una sección específica.

4. La Generalitat garantizará el acceso libre y sin restricciones a las páginas web que contengan información sobre la identidad de género, la expresión de género, la diversidad sexual y familiar, en todos los accesos públicos a internet, tanto en bibliotecas públicas, centros educativos, así como en sistemas wifi públicos.

Artículo 38. Deporte, ocio y tiempo libre

1. La Generalitat, las federaciones deportivas y en general el conjunto de las administraciones de la Comunitat Valenciana, cada una en

de les seues competències, promourà i vetlarà perquè la participació en la pràctica esportiva i d'activitat física es realitze en termes d'igualtat, sense discriminació per motius d'identitat o expressió de gènere.

Alhora, les entitats organitzadores d'esdeveniments i competicions esportives que es realitzen a la Comunitat Valenciana adoptaran les mesures necessàries per al seu desenvolupament, respectant la identitat de gènere expressada per les persones participants, d'acord amb la normativa aplicable.

2. S'adoptaran les mesures necessàries per a garantir que les activitats recreatives d'oci i temps lliure es puguin gaudir en condicions d'igualtat i respecte a la diversitat sexual, la identitat i expressió de gènere, i es prohibirà qualsevol acte que poguera causar perjudici, hostilitat o violència física o psicològica cap a les persones trans.

3. S'adoptaran mesures que garantisquen la formació adequada del personal que atenga la didàctica esportiva, d'oci i temps lliure, i que aquesta formació incorpore el respecte i la protecció de la diversitat sexual, identitat i expressió de gènere enfront de qualsevol discriminació. A aquest efecte s'establirà la coordinació necessària amb les entitats públiques o privades representatives de l'àmbit de la gestió de l'oci, el temps lliure i la joventut. Entre aquestes mesures, es podran incloure incentius en la bona gestió i pràctica en allò referit en aquest article.

4. Es promourà un esport inclusiu amb l'objectiu d'eradicar tota forma de discriminació per motiu de diversitat sexual, identitat o expressió de gènere en els esdeveniments esportius realitzats a la Comunitat Valenciana.

5. La Generalitat garantirà la plena igualtat i llibertat de les persones trans en la pràctica esportiva, i adoptarà les mesures necessàries per a eliminar les barreres que la dificulten.

6. Es garantirà l'ús de les instal·lacions esportives d'acord amb la identitat de gènere.

Article 39. Cooperació internacional al desenvolupament

La Generalitat, especialment a través del pla director i els plans d'acció anuals de cooperació al desenvolupament, impulsarà expressament aquells projectes que promoguen i defuguen el dret a la vida, la igualtat, la llibertat i la no-discriminació de les persones per motius d'identitat o expressió de gènere, així com la protecció de les persones enfront de les persecucions i represàlies, en aquells països en què aquests drets siguen negats o entrebancats, legalment o socialment.

Article 40. Tractament igualitari de la informació i la comunicació

1. La Generalitat fomenarà en tots els mitjans de comunicació de titularitat pública i aquells que perceben subvencions o fons públics de l'administració valenciana, la conscienciació, divulgació i transmissió de la inclusió social i el respecte a la identitat i expressió de gènere, emetent continguts que contribuïsquen a una percepció del col·lectiu exempta d'estereotips i al coneixement i difusió de necessitats i realitats de la població trans.

2. La Generalitat vetlarà perquè els mitjans de comunicació, per mitjà d'autoregulació i codis deontològics, incorporen el respecte a la igualtat i la prohibició de discriminació per motius d'identitat o expressió de gènere, tant en continguts informatius i de publicitat, com en el llenguatge emprat. Aquesta disposició afectarà tots els mitjans, inclosos aquells propiciats per les noves tecnologies.

CAPÍTOL VIII

Mesures en l'àmbit de la seguretat i les emergències

Article 41. Atenció a les víctimes i formació dels cossos de seguretat i emergències

1. La Generalitat en l'àmbit de les seues competències, elaborarà un protocol per a l'atenció a les víctimes de delictes d'odi per motiu d'identitat o expressió de gènere, en especial quan siguen víctimes d'agressions, assetjament o coaccions tant físiques com per mitjans virtuals i vetlarà per la seua efectiva aplicació.

el àmbit de sus competencias, promoverá y velará porque la participación en la práctica deportiva y de actividad física se realice en términos de igualdad, sin discriminación por motivos de identidad o expresión de género.

Asimismo, las entidades organizadoras de acontecimientos y competiciones deportivas que se realicen en la Comunitat Valenciana adoptarán las medidas necesarias para el desarrollo de los mismos, respetando la identidad de género expresada por las personas participantes, de acuerdo con la normativa aplicable.

2. Se adoptarán las medidas necesarias para garantizar que las actividades recreativas de ocio y tiempo libre se puedan disfrutar en condiciones de igualdad y respeto a la diversidad sexual, la identidad y expresión de género, y se prohibirá cualquier acto que pudiera causar perjuicio, hostilidad o violencia física o psicológica hacia las personas trans.

3. Se adoptarán medidas que garanticen la formación adecuada del personal que atienda la didáctica deportiva, de ocio y tiempo libre, y que esta formación incorpore el respeto y la protección de la diversidad sexual, identidad y expresión de género frente a cualquier discriminación. Al efecto se establecerá la coordinación necesaria con las entidades públicas o privadas representativas del ámbito de la gestión del ocio, el tiempo libre y la juventud. Entre estas medidas, se podrán incluir incentivos en la buena gestión y práctica en aquello referido en este artículo.

4. Se promoverá un deporte inclusivo con el objetivo de erradicar toda forma de discriminación por motivo de diversidad sexual, identidad o expresión de género en los acontecimientos deportivos realizados en la Comunitat Valenciana.

5. La Generalitat garantizará la plena igualdad y libertad de las personas trans en la práctica deportiva, y adoptará las medidas necesarias para eliminar las barreras que la dificultan.

6. Se garantizará el uso de las instalaciones deportivas de acuerdo con la identidad de género.

Artículo 39. Cooperación internacional al desarrollo

La Generalitat, especialmente a través del Plan Director y los planes de acción anuales de cooperación al desarrollo, impulsará expresamente aquellos proyectos que promuevan y defiendan el derecho a la vida, la igualdad, la libertad y la no discriminación de las personas por motivos de identidad o expresión de género, así como la protección de las personas frente a las persecuciones y represalias, en aquellos países en que estos derechos sean negados o dificultados, legal o socialmente.

Artículo 40. Tratamiento igualitario de la información y la comunicación

1. La Generalitat fomenarà en todos los medios de comunicación de titularidad pública y aquellos que perciban subvenciones o fondos públicos de la administración valenciana, la concienciación, divulgación y transmisión de la inclusión social y el respeto a la identidad y expresión de género, emitiendo contenidos que contribuyan a una percepción del colectivo exenta de estereotipos y al conocimiento y difusión de necesidades y realidades de la población trans.

2. La Generalitat vetlarà para que los medios de comunicación, mediante autorregulación y códigos deontológicos, incorporen el respeto a la igualdad y la prohibición de discriminación por motivos de identidad o expresión de género, tanto en contenidos informativos y de publicidad, como en el lenguaje empleado. Esta disposición afectará a todos los medios, incluidos aquellos propiciados por las nuevas tecnologías.

CAPÍTULO VIII

Medidas en el ámbito de la seguridad y las emergencias

Artículo 41. Atención a las víctimas y formación de los cuerpos de seguridad y emergencias

1. La Generalitat en el ámbito de sus competencias, elaborará un protocolo para la atención a las víctimas de delitos de odio por motivo de identidad o expresión de género, en especial cuando sean víctimas de agresiones, acoso o coacciones tanto físicas como por medios virtuales y velará por su efectiva aplicación.

2. La Generalitat, en l'àmbit de les seues competències, vetlarà per que la formació de la policia autonòmica, les policies locals i els cossos de seguretat i emergències incloga el coneixement i el respecte a la identitat i expressió de gènere.

3. La Generalitat, en l'àmbit de les seues competències, actuarà com a interessada en causes penals que, per la seua especial rellevància i especialment en matèria de delictes d'odi, en justifiquen la personació en la defensa dels interessos col·lectius i dels interessos de les persones trans.

CAPÍTOL IX

Mesures administratives per a garantir la igualtat real i efectiva de les persones en atenció a la identitat i expressió de gènere

Article 42. Contractació administrativa i subvencions

1. Les clàusules socials de la contractació administrativa podran incloure mesures destinades a la igualtat en atenció a la identitat i expressió de gènere.

2. Així mateix, la Generalitat podrà incorporar a les bases reguladores de les subvencions públiques les actuacions destinades a aconseguir la igualtat d'oportunitats en atenció a la identitat i expressió de gènere.

Article 43. Formació del personal de les administracions públiques

La Generalitat impartirà formació que garantisca la sensibilització adequada i correcta actuació sobre la identitat i expressió de gènere al personal de l'administració pública que presta serveis en tots els àmbits referits en aquesta llei.

TÍTOL V

Mesures de tutela administrativa

Article 44. Disposicions generals

La protecció enfront de qualsevol violació del dret a la igualtat de les persones per motiu d'identitat o expressió de gènere comprendrà, si és el cas, l'adopció de quantes mesures siguen necessàries per al cessament immediat en la conducta discriminatòria, adopció de mesures cautelars, prevenció de violacions imminents o ulteriors, indemnització de danys i perjudis i restabliment ple de la persona perjudicada en el ple exercici dels seus drets.

Article 45. Concepte de persona interessada

Tindran la condició de persones interessades:

1. Els qui ho promoguen com a titulars de drets o interessos legítims individuals o col·lectius. Les associacions, entitats i organitzacions representatives dels col·lectius de persones trans i aquelles que tinguen per objecte la defensa i promoció de drets humans.

2. Les que, sense haver iniciat el procediment, tinguen drets que puguen resultar afectats per la decisió que s'hi adopte.

Article 46. Inversió de la càrrega de la prova

En els procediments administratius incoats en virtut del que disposa el present títol, quan la persona interessada aporte fets, o indicis raonablement fonamentats, d'haver patit discriminació per raó d'identitat o expressió de gènere, correspon a qui s'atribueix la conducta discriminatòria l'aportació de justificació provada, objectiva i raonable de les mesures adoptades.

TÍTOL VI

Infraccions i sancions

Article 47. Responsabilitat

Seran responsables de les infraccions administratives en matèria de vulneració dels drets de les persones trans les persones físiques o jurídiques, públiques o privades per la realització de les accions o omissions tipificades en la present llei. Tot això, sense perjudi de les responsabilitats civils, penals o d'un altre ordre i de les atribucions inspectores i sancionadores que en l'àmbit laboral pugua exercir la Inspecció de Treball i Seguretat Social.

2. La Generalitat, en el ámbito de sus competencias, velará por que la formación de la policia autonómica, las policias locales y los cuerpos de seguridad y emergencias incluya el conocimiento y el respeto a la identidad y expresion de género.

3. La Generalitat, en el ámbito de sus competencias, actuará como interesada en causas penales que, por su especial relevancia y especialmente en materia de delitos de odio, justifiquen su personación en la defensa de los intereses colectivos y de los intereses de las personas trans.

CAPÍTULO IX

Medidas administrativas para garantizar la igualdad real y efectiva de las personas en atención a la identidad y expresion de género

Artículo 42. Contratación administrativa y subvenciones

1. Las cláusulas sociales de la contratación administrativa podrán incluir medidas destinadas a la igualdad en atención a la identidad y expresion de género.

2. Asimismo, la Generalitat podrá incorporar a las bases reguladoras de las subvenciones públicas las actuaciones destinadas a lograr la igualdad de oportunidades en atención a la identidad y expresion de género.

Artículo 43. Formación del personal de las administraciones públicas

La Generalitat impartirá formación que garantice la sensibilización adecuada y correcta actuación sobre la identidad y expresion de género al personal de la administración pública que presta servicios en todos los ámbitos referidos en esta ley.

TÍTULO V

Medidas de tutela administrativa

Artículo 44. Disposiciones generales

La protección frente a cualquier violación del derecho a la igualdad de las personas por motivo de identidad o expresion de género comprenderá, en su caso, la adopción de cuantas medidas sean necesarias para el cese inmediato en la conducta discriminatoria, adopción de medidas cautelares, prevenció de violaciones imminentes o posteriores, indemnización de daños y perjuicios y restablecimiento pleno de la persona perjudicada en el pleno ejercicio de sus derechos.

Artículo 45. Concepto de persona interesada

Tendrán la condición de personas interesadas:

1. Quienes lo promuevan como titulares de derechos o intereses legítimos individuales o colectivos. Las asociaciones, entidades y organizaciones representativas de los colectivos de personas trans y aquellas que tengan por objeto la defensa y promoción de derechos humanos.

2. Las que, sin haber iniciado el procedimiento, tengan derechos que puedan resultar afectados por la decisión que en el mismo se adopte.

Artículo 46. Inversión de la carga de la prueba

En los procedimientos administrativos incoados en virtud de lo dispuesto en el presente título, cuando la persona interesada aporte hechos, o indicios razonablemente fundamentados, de haber sufrido discriminación por razón de identidad o expresion de género, corresponde a quien se atribuye la conducta discriminatoria la aportación de justificación probada, objetiva y razonable de las medidas adoptadas.

TÍTULO VI

Infracciones y sanciones

Artículo 47. Responsabilidad

Serán responsables de las infracciones administrativas en materia de vulneración de los derechos de las personas trans las personas físicas o jurídicas, públicas o privadas por la realización de las acciones u omisiones tipificadas en la presente ley. Todo ello, sin perjuicio de las responsabilidades civiles, penales o de otro orden y de las atribuciones inspectoras y sancionadoras que en el ámbito laboral pueda ejercer la Inspección de Trabajo y Seguridad Social.

Article 48. Concurrencia amb l'ordre jurisdiccional penal

1. No podran sancionar-se els fets que hagen sigut sancionats penal o administrativament, en els casos en què s'aprecie identitat de subjecte, de fet i de fonament.

2. En els supòsits en què les infraccions puguen ser constitutives d'il·lícit penal, l'administració passarà el tant de culpa a l'òrgan judicial competent o al ministeri fiscal i s'abstindrà de seguir el procediment sancionador, mentre l'autoritat judicial no dicte sentència ferma o resolució que pose fi al procediment, o mentre el ministeri fiscal no comuniqui la improcedència d'iniciar o prosseguir actuacions.

3. En cas de no haver-se estimat l'existència d'il·lícit penal, o en el cas d'haver-se dictat una resolució d'un altre tipus que pose fi al procediment penal, l'administració continuarà l'expedient sancionador basant-se, si és el cas, en els fets que els tribunals hagen considerat provats.

Article 49. Infraccions

1. Les infraccions administratives es qualifiquen de lleus, greus i molt greus, en atenció a la naturalesa de l'obligació incomplida i a l'entitat del dret afectat.

2. Són infraccions lleus:

a) Utilitzar o emetre expressions vexatòries contra les persones trans, les seues parelles, persones acostades o les seues famílies per la seua identitat o expressió de gènere en la prestació de serveis públics, en qualsevol mitjà de comunicació, en discursos o intervencions públiques, o en les xarxes socials.

b) No facilitar la labor o negar-se parcialment a col·laborar amb l'acció investigadora dels serveis d'inspecció de la Generalitat en el compliment dels mandats establits en la present llei.

3. Són infraccions greus:

a) La reiteració en l'ús o emissió d'expressions vexatòries per raó d'identitat o expressió de gènere en la prestació de serveis públics, en qualsevol mitjà de comunicació, en discursos o intervencions públiques, o en les xarxes socials.

b) L'ús o emissió d'expressions que inciten a la violència contra les persones trans o persones acostades, en la prestació de serveis públics, en qualsevol mitjà de comunicació, en discursos o intervencions públiques, o en les xarxes socials.

c) La no-retirada immediata, per part del prestador d'un servei de la societat de la informació, d'expressions vexatòries o d'incitació a la violència per raó d'identitat o expressió de gènere contingudes en llocs web o xarxes socials de què siga responsable, una vegada tinga coneixement efectiu de l'ús d'aquestes expressions.

d) La realització d'actes o la imposició de disposicions o clàusules en els negocis jurídics que constituïsquen o causen discriminació per raó de la identitat o expressió de gènere.

e) L'obstrucció o negativa absoluta a l'actuació dels serveis d'inspecció de la Generalitat en el compliment dels mandats establits en la present llei.

f) Impedir o obstaculitzar la realització de qualsevol tràmit administratiu o l'accés a un servei públic o establiment, per causa d'identitat o expressió de gènere.

g) Realitzar actes que impliquen aïllament, rebuig o menyspreu públic i notori de persones per causa d'identitat o expressió de gènere.

h) La implantació, l'impuls o la tolerància de pràctiques laborals discriminatòries per raó de la identitat o expressió de gènere.

i) L'elaboració, utilització o difusió en centres educatius de la Comunitat Valenciana de llibres de text i materials didàctics que presenten les persones com a superiors o inferiors en dignitat humana, en funció de la seua identitat o expressió de gènere, o que inciten a la violència per aquest motiu.

4. Són infraccions molt greus:

a) Adoptar, existint dol o culpa, comportaments agressius o constitutius d'assetjament, realitzats en funció de la identitat o expressió de gènere d'una persona, que tinga el propòsit d'atemptar contra la seua dignitat, creant un entorn intimidatori, degradant o ofensiu per a aquella.

b) Qualsevol represàlia o tracte advers que reba una persona com a conseqüència d'haver presentat aquesta una queixa, reclamació, denúncia, demanda o recurs de qualsevol tipus, destinat a impedir la seua dis-

Artículo 48. Concurrencia con el orden jurisdiccional penal

1. No podrán sancionarse los hechos que hayan sido sancionados penal o administrativamente, en los casos en que se aprecie identidad de sujeto, de hecho y de fundamento.

2. En los supuestos en que las infracciones pudieran ser constitutivas de ilícito penal, la administración pasará el tanto de culpa al órgano judicial competente o al ministerio fiscal y se abstendrá de seguir el procedimiento sancionador mientras la autoridad judicial no dicte sentencia firme o resolución que ponga fin al procedimiento o mientras el ministerio fiscal no comuniqui la improcedencia de iniciar o proseguir actuaciones.

3. De no haberse estimado la existencia de ilícito penal, o en el caso de haberse dictado resolución de otro tipo que ponga fin al procedimiento penal, la administración continuará el expediente sancionador en base, en su caso, a los hechos que los tribunales hayan considerado probados.

Artículo 49. Infracciones

1. Las infracciones administrativas se califican como leves, graves y muy graves, en atención a la naturaleza de la obligación incumplida y a la entidad del derecho afectado.

2. Son infracciones leves:

a) Utilizar o emitir expresiones vejatorias contra las personas trans, sus parejas, personas allegadas o sus familias por su identidad o expresión de género en la prestación de servicios públicos, en cualquier medio de comunicación, en discursos o intervenciones públicas, o en las redes sociales.

b) No facilitar la labor o negarse parcialmente a colaborar con la acción investigadora de los servicios de inspección de la Generalitat en el cumplimiento de los mandatos establecidos en la presente ley.

3. Son infracciones graves:

a) La reiteración en el uso o emisión de expresiones vejatorias por razón de identidad o expresión de género en la prestación de servicios públicos, en cualquier medio de comunicación, en discursos o intervenciones públicas, o en las redes sociales.

b) El uso o emisión de expresiones que inciten a la violencia contra las personas trans o personas allegadas, en la prestación de servicios públicos, en cualquier medio de comunicación, en discursos o intervenciones públicas, o en las redes sociales.

c) La no retirada inmediata, por parte del prestador de un servicio de la sociedad de la información, de expresiones vejatorias o de incitación a la violencia por razón de identidad o expresión de género contenidas en sitios web o redes sociales de las que sea responsable, una vez tenga conocimiento efectivo del uso de esas expresiones.

d) La realización de actos o la imposición de disposiciones o cláusulas en los negocios jurídicos que constituyan o causen discriminación por razón de la identidad o expresión de género.

e) La obstrucción o negativa absoluta a la actuación de los servicios de inspección de la Generalitat en el cumplimiento de los mandatos establecidos en la presente ley.

f) Impedir u obstaculizar la realización de cualquier trámite administrativo o el acceso a un servicio público o establecimiento, por causa de identidad o expresión de género.

g) Realizar actos que impliquen aislamiento, rechazo o menosprecio público y notorio de personas por causa de identidad o expresión de género.

h) La implantación, el impulso o la tolerancia de prácticas laborales discriminatorias por razón de la identidad o expresión de género.

i) La elaboración, utilización o difusión en centros educativos de la Comunitat Valenciana de libros de texto y materiales didácticos que presenten a las personas como superiores o inferiores en dignidad humana en función de su identidad o expresión de género, o que inciten a la violencia por este motivo.

4. Son infracciones muy graves:

a) Adoptar, existiendo dolo o culpa, comportamientos agresivos o constitutivos de acoso, realizados en función de la identidad o expresión de género de una persona, que tenga el propósito de atentar contra su dignidad, creando un entorno intimidatorio, degradante u ofensivo para la misma.

b) Cualquier represalia o trato adverso que reciba una persona como consecuencia de haber presentado la misma una queja, reclamación, denuncia, demanda o recurso de cualquier tipo, destinado a impedir su

criminació per identitat o expressió de gènere, i a exigir el compliment efectiu del principi d'igualtat.

c) La negativa a atendre o assistir als que hagen patit qualsevol tipus de discriminació o abús per raó de la seua identitat o expressió de gènere quan, per la seua condició o lloc, tinga obligació d'atendre la víctima.

5. Respecte de les infraccions lleus i greus, la discriminació múltiple incrementarà, respecte de cada una de les accions concurrents, un grau el tipus infractor previst en aquesta llei.

Article 50. Reincidència

A l'efecte del que preveu aquesta llei, existirà reincidència quan el responsable o responsables de la infracció prevista en aquella hagen sigut sancionats anteriorment mitjançant una resolució ferma per la realització d'una infracció de la mateixa naturalesa en el termini d'un any, comptat des de la notificació d'aquella.

Article 51. Sancions

1. Les infraccions lleus seran sancionades amb advertència o amb multa de 200 a 3.000 euros.

2. Les infraccions greus seran sancionades amb multa de 3.001 fins a 20.000 euros. A més, podran imposar-se com a sancions accessòries, alguna o algunes de les següents:

a) Prohibició d'accedir a qualsevol tipus d'ajuda pública de la Generalitat per un període d'un any.

b) Prohibició de contractar amb la Generalitat, els seus organismes autònoms o ens públics per un període d'un any.

3. Les infraccions molt greus seran sancionades amb multa de 20.001 fins a 45.000 euros, i a més podrà imposar-se alguna o algunes de les sancions accessòries següents:

a) Prohibició d'accedir a qualsevol tipus d'ajuda pública de la Generalitat per un període de fins a tres anys.

b) Inhabilitació temporal, per un període de fins a tres anys, per a ser titular, la persona física o jurídica, de centres o serveis dedicats a la prestació de serveis públics.

c) Prohibició de contractar amb la Generalitat, els seus organismes autònoms o ens públics per un període de fins a tres anys.

Article 52. Graduació de les sancions

1. Per a la graduació de les sancions es tindrà en compte:

a) La naturalesa i gravetat dels riscos o perjudicats causats a les persones o béns.

b) La intencionalitat de l'autora o de l'autor.

c) La reincidència.

d) La transcendència social dels fets o la seua rellevància.

e) El benefici que haja obtingut la persona infractora.

f) L'incompliment de les advertències o requeriments que prèviament haja realitzat l'administració de la Generalitat.

g) La pertinença de la persona infractora a forces i cossos de seguretat.

h) La pertinença de la persona infractora a un grup organitzat d'ideologia feafentment transfòbica.

i) La reparació voluntària dels danys causats o l'esmena dels fets que van donar lloc a la comissió del tipus infractor, sempre que això tinga lloc abans que recaiga una resolució definitiva en el procediment sancionador.

2. Per a la imposició de les sancions pecuniàries i per a la determinació de la seua quantia haurà de tindre's en compte que la comissió de les infraccions no resulte més beneficiosa per a la persona o persones infractores que el compliment de les normes infringides.

Article 53. Prescripció

1. Les infraccions molt greus prescriuran al cap de tres anys, les greus als dos anys i les lleus als nou mesos.

2. El termini de prescripció de les infraccions començarà a comptar-se des del dia en què la infracció s'haguera comés.

3. Les sancions imposades per infraccions molt greus prescriuran al cap de dos anys, les greus a l'any i les lleus als sis mesos.

4. El termini de prescripció de les sancions començarà a comptar-se des de l'endemà del dia en què siga executable la resolució per la qual s'imposa la sanció o haja transcorregut el termini per a recórrer-la.

discriminación por identidad o expresión de género, y a exigir el cumplimiento efectivo del principio de igualdad.

c) La negativa a atender o asistir a quienes hayan sufrido cualquier tipo de discriminación o abuso por razón de su identidad o expresión de género cuando por su condición o puesto tenga obligación de atender a la víctima.

5. Respecto de las infracciones leves y graves, la discriminación múltiple incrementará, respecto de cada una de las acciones concurrentes, un grado el tipo infractor previsto en esta ley.

Artículo 50. Reincidencia

A los efectos de lo previsto en esta ley, existirá reincidencia cuando el responsable o responsables de la infracción prevista en ella hayan sido sancionados anteriormente mediante resolución firme por la realización de una infracción de la misma naturaleza en el plazo de un año, contado desde la notificación de aquella.

Artículo 51. Sanciones

1. Las infracciones leves serán sancionadas con apercibimiento o con multa de 200 a 3.000 euros.

2. Las infracciones graves serán sancionadas con multa de 3.001 hasta 20.000 euros. Además, podrán imponerse como sanciones accesorias alguna o algunas de las siguientes:

a) Prohibición de acceder a cualquier tipo de ayuda pública de la Generalitat por un periodo de un año.

b) Prohibición de contratar con la Generalitat, sus organismos autónomos o entes públicos por un periodo de un año.

3. Las infracciones muy graves serán sancionadas con multa de 20.001 hasta 45.000 euros, y además podrá imponerse alguna o algunas de las sanciones accesorias siguientes:

a) Prohibición de acceder a cualquier tipo de ayuda pública de la Generalitat por un periodo de hasta tres años.

b) Inhabilitación temporal, por un periodo de hasta tres años, para ser titular, la persona física o jurídica, de centros o servicios dedicados a la prestación de servicios públicos.

c) Prohibición de contratar con la Generalitat, sus organismos autónomos o entes públicos por un periodo de hasta tres años.

Artículo 52. Graduación de las sanciones

1. Para la graduación de las sanciones se tendrá en cuenta:

a) La naturaleza y gravedad de los riesgos o perjuicios causados a las personas o bienes.

b) La intencionalidad de la autora o del autor.

c) La reincidencia.

d) La transcendencia social de los hechos o su relevancia.

e) El beneficio que haya obtenido la persona infractora.

f) El incumplimiento de las advertencias o requerimientos que previamente haya realizado la administración de la Generalitat.

g) La pertenencia de la persona infractora a fuerzas y cuerpos de seguridad.

h) La pertenencia de la persona infractora a un grupo organizado de ideología feafentmente transfóbica.

i) La reparación voluntaria de los daños causados o la subsanación de los hechos que dieron lugar a la comisión del tipo infractor, siempre que ello tenga lugar antes de que recaiga resolución definitiva en el procedimiento sancionador.

2. Para la imposición de las sanciones pecuniarias y para la determinación de su cuantía deberá tenerse en cuenta que la comisión de las infracciones no resulte más beneficiosa para la persona o personas infractoras que el cumplimiento de las normas infringidas.

Artículo 53. Prescripción

1. Las infracciones muy graves prescribirán a los tres años, las graves a los dos años y las leves a los nueve meses.

2. El plazo de prescripción de las infracciones comenzará a computarse desde el día en que la infracción se hubiera cometido.

3. Las sanciones impuestas por infracciones muy graves prescribirán a los dos años, las graves al año y las leves a los seis meses.

4. El plazo de prescripción de las sanciones comenzará a contarse desde el día siguiente a aquel en que sea ejecutable la resolución por la que se impone la sanción o haya transcurrido el plazo para recurrirla.

Article 54. Competència

1. La imposició de les sancions previstes en aquest títol exigirà la prèvia incoació del corresponent expedient sancionador, la instrucció del qual correspondrà a la conselleria competent en matèria d'igualtat i no-discriminació.

2. Si durant la tramitació de l'expedient sancionador es comprova que la competència correspon a una altra administració pública, es donarà trasllat de l'expedient a l'administració pública competent per a la seua tramitació.

3. La competència per a la imposició de sancions previstes en la present llei correspondrà:

a) A la persona titular de la direcció general competent en matèria de no-discriminació de persones per motius d'identitat o expressió de gènere, quan es tracte de la imposició de sancions per infraccions lleus.

b) A la persona titular de la conselleria amb competències en matèria de no-discriminació de persones per motiu d'identitat o expressió de gènere, quan es tracte d'imposició de sancions per infraccions greus.

c) Al Consell per a la imposició de sancions per infraccions molt greus.

Article 55. Procediment sancionador

La potestat sancionadora s'exercirà de conformitat amb el que disposen les lleis que establisquen el règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú.

DISPOSICIONS ADDICIONALS

Primera. No-discriminació per motius d'identitat de gènere en el còmput del termini de residència per a ser persona beneficiària de la renda garantida de ciutadania

No es considerarà interromput el temps de residència efectiva a la Comunitat Valenciana exigida per la Llei 9/2007, de 12 de març, de la Generalitat, de renda garantida de ciutadania de la Comunitat Valenciana, i les seues normes de desplegament, en els casos de trasllats fora de la comunitat autònoma derivats de situacions constatades de maltractaments familiars, de tractaments socio-sanitaris de rehabilitació, com a conseqüència de mesures especials de protecció en procediments judicials, de tractament derivat de l'atenció a la identitat trans de la persona interessada o per compliment de condemna en establiments penitenciaris radicats fora de la Comunitat Valenciana.

Segona. Residències per a persones majors

Totes les referències presents en la normativa autonòmica en matèria de residències per a persones majors, i sense perjudici dels principis generals establits en aquella, referents a la intimitat de les persones usuàries, hauran d'entendre's referides a l'orientació sexual i a la identitat de gènere, garantint la no-discriminació per aquests motius.

DISPOSICIÓ TRANSITÒRIA

Única. Garantia de funcionament dels serveis actuals

Es garantirà el funcionament dels actuals serveis que es presten a les persones trans a la Comunitat Valenciana, fins que no es desenvolupe reglamentàriament aquesta llei o fins que la nova estructura coordinada per les unitats de referència per a la identitat de gènere no estiga en funcionament, i que, en tot cas, no podrà ser superior a sis mesos des de l'entrada en vigor de la llei.

DISPOSICIÓ DEROGATÒRIA

Única. Derogació normativa

Queden derogades totes les disposicions que del mateix rang o d'un rang inferior s'oposen al que preveu la present llei.

Artículo 54. Competencia

1. La imposición de las sanciones previstas en este título exigirá la previa incoación del correspondiente expediente sancionador, cuya instrucción corresponderá a la conselleria competente en materia de igualdad y no discriminación.

2. Si durante la tramitación del expediente sancionador se comprobara que la competencia corresponde a otra administración pública, se dará traslado del expediente a la administración pública competente para su tramitación.

3. La competencia para la imposición de sanciones previstas en la presente ley corresponderá:

a) A la persona titular de la dirección general competente en materia de no discriminación de personas por motivos de identidad o expresión de género, cuando se trate de la imposición de sanciones por infracciones leves.

b) A la persona titular de la conselleria con competencias en materia de no discriminación de personas por motivo de identidad o expresión de género, cuando se trate de imposición de sanciones por infracciones graves.

c) Al Consell para la imposición de sanciones por infracciones muy graves.

Artículo 55. Procedimiento sancionador

La potestad sancionadora se ejercerá de conformidad con lo que dispongan las leyes que establezcan el régimen jurídico de las administraciones públicas y del procedimiento administrativo común.

DISPOSICIONES ADICIONALES

Primera. No discriminación por motivos de identidad de género en el cómputo del plazo de residencia para ser persona beneficiaria de la renta garantizada de ciudadanía

No se considerará interrumpido el tiempo de residencia efectiva en la Comunidad Valenciana exigido por la Ley 9/2007, de 12 de marzo, de la Generalitat, de renta garantizada de ciudadanía de la Comunitat Valenciana, y las normas de desarrollo de la misma, en los casos de traslados fuera de la comunidad autónoma derivados de situaciones constatadas de malos tratos familiares, de tratamientos socio-sanitarios de rehabilitación, como consecuencia de medidas especiales de protección en procedimientos judiciales, de tratamiento derivado de la atención a la identidad trans de la persona interesada o por cumplimiento de condena en establecimientos penitenciarios radicados fuera de la Comunitat Valenciana.

Segunda. Residencias para personas mayores

Todas las referencias presentes en la normativa autonómica en materia de residencias para personas mayores, y sin perjuicio de los principios generales establecidos en la misma referentes a la intimidad de las personas usuarias, deberán entenderse referidas a la orientación sexual y a la identidad de género, garantizando la no discriminación por estos motivos.

DISPOSICIÓ TRANSITORIA

Única. Garantía de funcionamiento de los servicios actuales

Se garantizará el funcionamiento de los actuales servicios que se prestan a las personas trans en la Comunitat Valenciana, en tanto no se desarrolle reglamentariamente esta ley o hasta que la nueva estructura coordinada por las Unidades de Referencia para la Identidad de Género no estén en funcionamiento, que en todo caso no podrá ser superior a seis meses desde la entrada en vigor de la ley.

DISPOSICIÓ DEROGATORIA

Única. Derogación normativa

Quedan derogadas cuantas disposiciones de igual o inferior rango se opongan a lo previsto en la presente ley.

DISPOSICIONS FINALS

Primera. Desplegament reglamentari

1. Es faculta el Consell a autoritzar la subscripció d'acords o convenis necessaris per al desplegament d'aquesta llei amb aquelles institucions i administracions que resulten competents i oportunes.

2. Alhora, hom faculta el Consell per a dictar les disposicions necessàries per al desplegament i execució de la present llei, en el termini màxim de nou mesos, comptats a partir de la data de l'entrada en vigor.

3. Les mesures contemplades en aquesta llei, que en virtut del seu desenvolupament reglamentari impliquen la realització de despeses, seran pressupostades en els programes i els capítols corresponents amb càrrec als pressupostos de la Generalitat Valenciana de l'exercici següent a l'entrada en vigor de les disposicions adoptades per a la seua aplicació.

Segona. Entrada en vigor

Aquesta llei entrarà en vigor l'endemà de la publicació en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*.

Per tant, ordene que tots els ciutadans i totes les ciutadanes, tribunals, autoritats i poders públics als quals pertoque, observen i facen complir aquesta llei.

València, 7 d'abril de 2017

El president de la Generalitat,
XIMO PUIG I FERRER

DISPOSICIONES FINALES

Primera. Desarrollo reglamentario

1. Se faculta al Consell a autorizar la suscripción de acuerdos o convenios necesarios para el desarrollo de esta ley con aquellas instituciones y administraciones que resulten competentes y oportunas.

2. Se faculta, asimismo, al Consell para dictar las disposiciones necesarias para el desarrollo y ejecución de la presente ley, en el plazo máximo de nueve meses, contados a partir de la fecha de su entrada en vigor.

3. Las medidas contempladas en la presente ley, que en virtud de su desarrollo reglamentario implican la realización de gastos, serán presupuestadas en sus correspondientes programas y capítulos con cargo a los presupuestos de la Generalitat Valenciana del ejercicio siguiente a la entrada en vigor de las disposiciones adoptadas para su aplicación.

Segunda. Entrada en vigor

Esta ley entrará en vigor el día siguiente al de su publicación en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*.

Por tanto, ordeno que todos los ciudadanos y todas las ciudadanas, tribunales, autoridades y poderes públicos a los que corresponda, observen y hagan cumplir esta ley.

València, 7 de abril de 2017

El president de la Generalitat,
XIMO PUIG I FERRER